

9 1971 / 73

VILTSTELL I NORGE

Referat fra forelesninger i
viltstell og viltøkologi

("Jaktlære")

ved NLH våren 1971

av

Yngvar Hagen

Statens viltundersøkelser

Landbruksbokhandelen/Universitetsforlaget

Vollebekk/Oslo

1971.

Norges landbrukshøgskoles
bibliotek

q1971/73

VILTSTELL I NORGE

Referat fra forelesninger i
viltstell og viltøkologi

("Jaktlære")

ved NLH våren 1971

av

Yngvar Hagen

Statens viltundersøkelser

Landbruksbokhandelen/Universitetsforlaget

Vollebekk/Oslo

1971.

Innholdsfortegnelse

side

Norske forhold, jakt- fangst- historikk.

<u>Norge som viltland. Viltets og jaktens verdi</u>	2
Trekke av jaktens historikk	2
Grunnleggende naturlige vilkår	5
Vinteren begrenser mulighetene	6
Forhold med stor spennvidde	8
Våre viltressurser	9
Storvilt	10
Småvilt	11
Utnytter vi ressursene?	14
Tabell	17
<u>Viltstell</u>	18
Hva er viltstell?	18
Viltstelllets hovedlinjer	18
<u>A. Den organiserende del</u>	20
Lovbestemmelser	21
Administrasjonen av viltstellet	26
Sentraladministrasjonen	26
Forskningen	27
Distriktstjenesten	28
Viltnemndene	30
Finansieringen. Viltfondet	30
Andre ledd, organisasjoner, forbund	31
(A. fortsatt)	
Viltstellområdet, et viktig ledd i tidsmessig vilt- stell	32
Hva er egentlig viltstellområder?	33
Hva sier jaktloven om viltstellområder?	34
Organisering av viltstellområder	35
Fordeler ved å opprette viltstellområder	36
Forvaltning av viltstellområder	38
Tiltak med sikte på bestanden og produksjonen av vilt	40
Utnytting av viltproduksjonen gjennom jakt og fangst	41
Særlige tiltak innen de enkelte viltstellområder	42

	side
(A. fortsatt)	
Registrering av viltforekomster og viltproduksjon.	
Taksering av viltbestanden	44
<u>B. Den produksjonsrettede del</u>	
("dyrkende del")	52
Hvorledes bevare og forbedre vilkårene for viltets produksjon?	52
<u>C. Den utnyttende del</u>	
("høstende del")	59
Utnytting av viltproduksjonen gjennom jakt og fangst ..	59
Utnytting av storvilt	59
Utnytting av småvilt	61
<u>Viltstellet i relasjon til andre næringer.</u>	
<u>Viltstellets fremtid.</u>	65

NORSKE FORHOLD, JAKT - FANGST - HISTORIKK.

NORGE SOM VILT-LAND. VILTETS OG JAKTENS VERDI.

Som en innledning til de følgende forelesningene i viltstell og viltøkologi skal vi først se litt nærmere på forholdene i landet vårt. Vi skal se på Norge som vilt-land, både fra historisk synsvinkel, fra økologisk/geografisk synsvinkel og også ut fra visse økonomiske betraktninger.

Trekk av jaktens historikk

Det er naturlig å spørre seg først hvorledes forholdene vedrørende jakt og **fangst** har vært under de skiftende forhold i forhistorisk og historisk tid. I følge professor Guttorm Gjessing er den rene veidetid som den kalles, meget gammel her i landet, og den opphørte meget tidlig, kanskje allerede for 4-5 000 år siden, da husdyrene og kornslagene ble kjent her i landet. Fra den tid av og frem til vår tid har det aldri vært tale om noen ren veidekultur hos oss, men sjelden også om noen ren jordbrukskultur. En finner en merkelig blanding av begge deler, slik som landet vårt gjør det naturlig. Som arkeologene har uttrykt det: De to linjene, veidekulturen og jordbrukskulturen her i landet tvinner seg sammen som tauene i et rep.

Hvorledes vi i det hele tatt kan vite noe om de forhistoriske forhold, kan en tenke seg når en vet hva vi bl.a. har av helleristninger her i landet. I dem er mange av de viktigste viltartene avbildet, dvs. de som tydeligvis spilte størst rolle i steinalderfolkens bevissthet. Til noen av de eldste avbildningene hører isbjørn, et vilt som ikke betyr noe i Norge i dag. For å gå litt utenom vilt, skal nevnes at man til og med finner hval avbildet i helleristningene. Noen av de alminneligste avbildningene gjelder villrein, og en kan også finne elg og sel avbildet. Selene hadde kanskje størst betydning for folk nær kysten, ikke minst på grunn av spekket, idet de arktiske folkeslag, og det må en kalle de første folk her like etter istiden, har stort behov for fett. Når det gjaldt reinen kunne den også gi en god vitaminkilde menes det, idet steinalderfolkene nyttiggjorde seg reinens mageinnhold som grønnsaker.

Hvor stor rolle villreinen kunne spille for steinalderfolk kjenner en eksempler på bl.a. fra nordtyske boplasser, der knokkelfunnene viser en nesten 100% rein-næring. Hos oss har selvfølgelig

mange av de eldre steinalder-veidemennene vært sjøfangerø. De har vært avhengige av sjøens dyreliv og har drevet både sel- og hvalfangst. Mellom helleristningenes avbildninger av slikt som sel, hval, rein og elg, kommer også en variasjon av andre dyr, foruten isbjørn også landbjørn, og det finnes også avbildet gjess eller svaner.

En annen viktig kilde til kunnskap om jakt- og veideforholdene i gamle dager, er de tallrike funn av pilespisser og andre jaktvåpen av stein og senere av metaller som jern og bronse, og også tallrike funn av dyregraver av forskjellige slag. Noen av jaktvåpnene er forøvrig laget av bein eller reinhorn, altså av dyrisk materiale.

Det er verd å nevne litt om primitive jaktformer som hører til vår eldste tid. F.eks. ble reinen ofte forfulgt på den måten at flokkene ble jagd på vannet, og der ble dyrene stukket med spyd eller harpunert fra båter. Dette er en jaktform som har vært anvendt på villrein i andre strøk på den nordlige halvkule til dels like til vår tid. Ellers utviklet det seg opp gjennom tidene forskjellige fangstmåter, som bruk av fallstokker, båser bruk av tane og forskjellige andre ting. Dyregraver ble brukt i meget stor utstrekning like til ut i det 19. århundre, både til fangst av hjortevilt og av ulv. En egen veideform var falkefangsten som var i bruk ikke lenge. Det dreier seg her om fangst av levende falker til eksport til andre land, der de ble dressert til jaktbruk.

Her i landet besto mye av de forhistoriske tiders vilt- og jaktforhold langt forbi middelalderen og helt opp i nyere tid. Bl.a. spilte pelsviltet helt til senere historisk tid en stor rolle på en helt annen måte enn i dag, altså rovdyr som bjørn og ulv og andre, og for så vidt også en av våre gnagere beveren. Behovet for huder og pels ble den gang i langt høyere grad dekket av naturens egen produksjon enn i dag da pelsvilt, iallfall hos oss, for det meste oppdrettes i farmer.

Enkelte viltarter som forekom her i forhistorisk tid, som mammut og moskusokse og varmetidens villsvin, var utryddet lenge før historisk tid så vidt vi kjenner til. I og med at mer effektive skytevåpen, altså våpen basert på kuler og krutt kom i bruk, hadde imidlertid mennesket skaffet seg helt anderledes virkningsfulle midler til å beskatte enkelte av våre viltarter enn de gamle

veidemåtene gjorde det mulig.

I tillegg til dette lå flere av våre storviltarter som elg, hjort og villrein under for sterk etterstrebelse også fra de store rovdyrenes side, idet ulven var tallrik helt opp til første halvdel av forrige århundre, og på denne tid hadde vi også ennå ganske mye bjørn i landet. Dette sammen med en helt uregulert beskatning fra menneskets side av slike dyr som elg, villrein og hjort, bidro nok til at vi opp gjennom nyere tid hadde til dels langt dårligere bestander av disse dyr enn vi f.eks. har hatt i vår tid. Særlig er dette tydelig når det gjelder villreinen som i enkelte fjellområder nesten ble utryddet til sine tider.

En annen viltart som ble meget sterkt desimert var beveren. Den ble sterkt etterstrebet både fordi beverskinn var en verdifull handelsvare og fordi beveren ga det medisinske produktet "bevergjell". Beveren forsvant etter hvert i det 18. og 19. århundre fra de største delene av landet vårt, og var opp i mot århundreskiftet bare å finne i et meget begrenset område i Agderfylkene, altså særligst i landet. Det var forøvrig da totalfredning av bever ble innført. Av samme eller helst noe senere dato er den sterke desimeringen av våre store rovdyr som bjørn, og allerede før den tid ulv, samt desimeringen av gaupe og for så vidt flere andre rovdyr, som den nesten totale utryddelse av mår og fjellrev.

Studerer en jakthistorie fra de siste århundrer før vårt, får en inntrykk av at småviltet kunne være meget tallrikt mange ganger. Det er nettopp forestillinger fra den tiden som så ofte har vært brukt som "bevis" for at småviltbestanden stadig er i tilbakegang. Det var naturligvis visse forhold, mer eller mindre lokalt, som betinget en ganske rik småviltstamme. Rypebestanden har alltid vært sterkt svingende, og ryper kunne til dels forekomme i store mengder også i fjellstrøk sørpå hvor det i dag ikke er særlig gode forhold for ryper. Skogsfuglbestandene kunne i gode år være ganske tallrike. Et spesielt forhold var f.eks. den utviklingen som fulgte med at finnene kom inn i landet og drev det såkalte "svedjebruk". Dette ble etterfulgt av rike oppslag av løvskog, først og fremst bjørk, på de brente flatene, noe som her ga orrfuglen glimrende betingelser i en viss periode av vår nyere jakthistorie. Det bør også nevnes at det omkring midten av forrige århundre, i begynnelsen av 1860-årene, var særlig gode

skogsfuglår. De er meget omtalt av forstmester J.B. Barth. Skildringer av jakten i slike år, forøvrig under forhold som vi ikke har eller kan ha lenger, idet skogsfugljakten den gang kunne begynne i midten av august, har også bidratt til at vi sannsynligvis har fått en feilaktig oppfatning av den reelle utvikling i våre småviltstammer i nyere tid.

Grunnleggende naturlige vilkår

Hvorledes er så forholdene i Norge i dag? Som det har vært i all tid er forholdene i landet vårt naturligvis også i dag undergitt de vilkår fra naturens side som så å si er Norge, nemlig de klimatiske forhold og jordbunnsforholdene, som igjen er et resultat av de geologiske forhold og de spesielle topografiske forhold i vårt land.

Vårt vilt utgjør en del av vår natur og er undergitt naturens lovmessigheter. Når vi diskuterer vilt og viltstell på hjemmebane, i vårt eget land, må vi alltid ha i tankene de vilkår viltet har her i landet. Det har vært en ganske vanlig oppfatning at vi i Norge kunne ha enorme viltmengder bare vi forsto å skjøtte bedre om viltet vårt. Vi hadde så store villmarker ble det sagt - som om viltrikdom bare skulle være et spørsmål om plass og relativ uberørthet. Men da har vi glemt hvor karrig landet vårt er, et isskurt fjelland med enormt med stein over veldige vidder. Det meste av landet vårt ligger over skoggrensen og enda mer over dyrkingsgrensen. Knappt 3 prosent av landet er oppdyrket. Det betyr at Norge er karrig når det gjelder planteproduksjonen, og vi bør kunne innse at jo mindre et lands planteproduksjon er, jo mindre blir bestanden av planteetende dyr. Under ekstreme forhold, enten en går nord til Arktis eller sørover til tørre ørkenstrøk, kan en ikke vente å få store stammer av planteetende dyr - rett og slett fordi vekstgrunnlaget er for dårlig. I Norge har vi i forhold til Europa sør for oss, en meget lang og hard vinter, vi har en relativt kort vekstsesong og ikke alltid så mye sol og varme. Det er innlysende at vi ikke vil kunne finne så tette og individrike stammer av planteetende dyr hverken i polare strøk eller i ørkener som en finner i frodige områder. Det er for så vidt uten betydning om mangel på planteproduksjon i karrige strøk skyldes lave temperaturer, mangel på nedbør, en fattig berggrunn eller andre ting.

Enten det gjelder kornproduksjon, produksjon av skog eller viltproduksjon er det et spørsmål om jordbunn og klima. Det er mange slags jordbunnstyper og jordbunnstilstander som følge av skiftende topografiske og geologiske forhold og forskjell i erosjonskrefter, og det er også en mengde ulike klimaforhold i vårt land. Ser vi i sammenheng de geologiske, topografiske og klimatiske forhold på et sted, får vi hva vi kan kalle dette stedets produksjonsgrunnlag - og det kan da være godt eller dårlig.

Dette er grunnleggende forutsetninger som et land eller et område ubønnhørlig er underlagt, og generelt er det ikke mulig å endre disse forhold noe vesentlig. Det kan i så fall bare skje i det små. F.eks. kan vi ikke ved skogskjøtsel overføre våre impedimenter hverken til første eller annen bonitet. Derimot kan vi forbedre en myr bare ved å grøfte. Eller vi kan gjøre den om til et lite vann ved å demme.

Vi behøver ikke gå lenger sør enn til Danmark for å finne naturlige vilkår som er helt forskjellige fra de norske. Både jordbunn, klima og hele planteproduksjonen er der vesentlig anderledes enn hos oss. Med et landareal på mindre enn en syvendedel av Norges, med 60-70 prosent dyrket jord mot våre snaue 3 prosent, er Danmark en av verdens store eksportører av jordbruksprodukter. På denne snaue syvendedel, sammenlignet med vårt land, produserer Danmark minst like mange rådyr som vårt land, men også like mye rev. Dette innebærer altså at ikke bare rådyrbestanden, men også revebestanden i Danmark er mer enn syv ganger så tett som vår egen. Revebestanden er i virkeligheten ca. 10 ganger så tett, og dette blir en virkelig tallrik revebestand. Den er selvfølgelig ikke et resultat av det i og for seg fremragende danske viltstell. Danmark har fått denne revebestanden - og vil vel fortsette å ha den - som en direkte følge av at de naturlige vilkår er langt rikere og gir et langt bedre produksjonsgrunnlag enn våre norske marker både når det gjelder planter og dyr. Mens Danmark kan sammenlignes med en stor grønnsakhage, består Norge mest av stein og isskurt fjell, for en stor del av næringsfattige bergarter som gir lite og dårlig jordsmonn og gjør vannmiljøet kalkfattig og surt.

Vinteren begrenser mulighetene

Som nevnt har vi i vårt land også en vinter som er lang og streng. Sommerhalvåret byr vanligvis ikke på særlige hindringer for

viltets ernæring og kunne nok tillate en relativt stor viltbestand. Det er vår nesten arktiske vinter som i de fleste tilfelle setter en grense for hvor individrike de enkelte arter får lov å bli, dvs. hvor store deler av høststammen som kan slippe gjennom vinterens nåleøye.

Størstedelen av våre fuglearter må rett og slett forsvinne ut av landet om vinteren - de trekker til sørlige land, og bare en bestand som er mer eller mindre redusert kommer tilbake når våren setter inn. På den annen side må en gå ut fra at de av våre viltarter som lever her året rundt, gjennom tusener av år har tilpasset seg vinterens forhold til en viss grad. Likevel må en i de fleste tilfeller regne med at vinteren setter en grense for antall individer som kan slippe gjennom. Grensen vil være bestemt av det vi pleier å kalle vinterbæreevnen, men denne vil da variere fra år til år alt etter vinterens grad av strenghet. Den vinterdødelighet som en registrerer vil da være bestemt av to ting, nemlig bestandens størrelse foran vinteren og av vinterens karakter.

Våre rypeundersøkelser har vist at av de individer som under ideelle forhold kunne ha vokst opp av alle rypeeggene, er det gjennomsnittlig bare ca. 15, kanskje nærmere 20 prosent som slipper over i det andre leveåret. Mye kan gå med og går med til alle årstider av ryper i alle aldersklasser, men det ser ut som det stort sett er vinteren som alltid vil komme til å bestemme sluttsummen av overlevende. Helt uten unntagelser er riktig nok ikke dette, slik bl.a. Myrbergets undersøkelser over vinterdødeligheten hos ryper i Senja - Tranøy - området synes å vise. Dødeligheten har her vist seg - prosentvis - forholdsvis konstant gjennom flere vintre. Likevel er det grunn til å tro at under andre forhold vil de fleste fuglene slippe gjennom i enkelte vintre. Av en stor høstbestand foran kritiske vintre synes det ofte - rent erfaringsmessig - bare å være en liten prosent som kommer gjennom. En har forsøkt å gjøre beregninger, og regnet ut fra høstbestanden før jakten, har en kommet til at prosenten av overlevende ryper, høstens og vinterens tap sett under ett, gjennomsnittlig vil dreie seg om noe mellom 30 og 40. En må anta at forholdene er noenlunde tilsvarende for orrfugl, jerper, fasaner og ender. For raphøns er svinnet sikkert ofte enda større. Av rådyr overlever kanskje 60-80 prosent, ja opp til 90 prosent i enkelte vintre.

Sagt på en annen måte har artene gjennom tilpasning gjennom lange tidsrom til stedets eller omgivelsenes forhold kommet i en slags balanse* mellom individenes artsgitte evne til reproduksjon og den naturlige avgang - en balanse som betyr ca. 80 prosent avgang hos mindre fuglearter og antagelig ville bety anslagsvis ca. 25 prosent avgang hos elg - dvs. hvis vi i uttrykket "naturlig avgang" legger dette at mennesket ikke kommer inn i bildet. Når den naturlige avgang i elgstammen normalt er adskillig lavere, så vidt en kan bedømme, kanskje bare 10-15 prosent, skyldes det at elgstammen - iallfall gjennom de siste 10 år - har vært beskattet forholdsvis sterkt gjennom jakt og mer korrekt enn tilfelle er med mange andre viltarter.

Men selv av en elgstamme kan det som maksimalt blir igjen frem til våren i alminnelighet ikke overstige det som det er livsmuligheter for vinterstid. Noe annet er knapt tenkelig.

Den rolle vinteren spiller som en vesentlig begrensende faktor kommer kanskje nettopp i vårt land særlig sterkt frem. Ikke minst når en ser høyfjellet om vinteren, kan en få et sterkt inntrykk av enorme ørkener av snø.

Forhold med stor spennvidde

Blant de naturgitte vilkår må en nevne de særlig varierte klimatiske og topografiske forhold i vårt land. Norges lange utstrekning nord-syd understreker på sin måte hvor forskjellige vilt- og jaktforholdene er i vårt land. Forholdene i de sørligste delene er nærmest av mellom-europeisk karakter. Det er kanskje ikke så lenge før historisk tid at det fantes villsvin i eikeskogene på Sørlandet. Fasanen som iallfall har oppnådd en begrenset utbredelse hos oss, kan stort sett ikke utbre seg lenger nord enn hvor vi har noe nær mellom-europeiske klimaforhold. På den andre siden har en langt opp i historisk tid kunnet felle isbjørn og hvalross på Finnmarks-kysten, og det skjer til dels ennå i våre dager (selv etter at hvalrossen ble totalfredet).

Det er også markerte motsetninger mellom det nedbørrike Vestlandet med atlantisk klima og Østlandets skogstrakter med relativt

---

* "Balanse" brukes ofte om forhold i økologien der uttrykket "dynamisk likevektstilstand" er nærmere sannheten.

utpreget innlandsklima. I furuskogene i Øst-Finnmark har dyrelivet enkelte trekk felles med dyrelivet i Nord-Russland og Sibir. En skulle tro det knapt finnes noe annet land enn vårt og av lignende størrelse som har en tilsvarende spennvidde i forholdene.

Også topografien i landet vårt, altså landskapsrelieffet, er med på å skape svært ulike vilkår. På Vestlandet og i Nord-Norge er det mange steder svært kort avstand mellom lavlandet og fjellet.

Selv om vi ikke kan rose oss av noen utpreget viltrikdom i Norge, har vi god grunn til å glede oss over en meget variert fauna av jaktbare - til dels høyverdig jaktbare - dyrearter. Her er villrein, elg, hjort og rådyr, storfugl, orrfugl og ryper og hele rekken nedover til og med fasaner og rapphøns i noen områder. Her er ennå noen få bjørner, jerver, gauper, mår og oter. Vi har hare, og bever, og vi har - iallfall ennå - noen ørner, hubroer og falker, blant dem arter som i mange andre europeiske land enten er utryddet eller holder på å bli det. Dessuten har vi et rikt og variert sjøfuglliv.

Dette er Norge som viltland. Ikke først og fremst rikt, men et eventyrland for friluftslivmannen, spennende og interessant å arbeide med. I bevisstheten om dette blir gleden over dyrelivet det primære, ikke bekymringer over at Norge er så fattig fra naturens hånd at vi ikke klarer å produsere så mange stykker vilt pr. flateenhet som andre og frodigere land.

Skal vi drive et fornuftig viltstell må vi akseptere vårt land som det er og bygge på det grunnlag landet gir.

Våre viltressurser

Hvor mye har vi av de enkelte viltarter? Hvor stort utbytte - omtrent hvor mange stykker felt vilt, kilo og eventuelt kroner kaster våre viltarter av seg i året?

Det er lettere å spørre enn å svare. Det er gjort adskillig for å finne svar på disse spørsmålene, men det er langt igjen før vi vet noe helt nøyaktig. De tall som legges frem må oppfattes som grove antydninger - som et forsøk på en tilnærming til sannheten. Som retningsvisere har de likevel sin betydning.

Når det gjelder storviltet, har vi i det minste en offisiell avskytnings-statistikk å bygge på og for de senere år har vi fått adskillig erfaring for hvorledes vår avskytning influerer på stam-

mene. På dette grunnlag og mye annet kan en danne seg et bilde av hvor mye vi har og hvor mye som årlig produseres av de enkelte arter.

Storvilt

Elg

Høststammen - vel å merke når vi regner stammen før jakten tar til - antok vi lå på omkring 30-35 000 dyr i de årene elgbestanden var på det høyeste, altså omkring 1960. Dette svarte til en gjennomsnittlig tetthet av ett dyr pr. 2 000-2 500 dekar skog. Netto årsproduksjon lå i denne topperioden antagelig på 8-10 000 elg pr. år, og av dette tok vi ut årlig omkring eller noe over 7 000 dyr. Siden har elgbestanden gått ned, til dels ganske betraktelig og vi regner i dag med at vi har omkring 20 000 dyr som totalbestand om høsten før jakten. Produksjonen må som følge av dette ha sunket til ca. 5 000 dyr pr. år, men årlig felles det fremdeles ca. 6 000 elg eller noe mer. Stammen blir altså nå overavvirket.

Hjort

Den voksende hjortestamme vi hadde før 1960-65 passerte antagelig 15 000 opp mot 20 000 dyr da bestnaden var på topp, og en kunne antagelig regne med en årlig produksjon på minst 5 000 dyr. Det offisielle avskytningstall, som sikkert er adskillig for lavt i forhold til hva det faktisk ble felt av hjort, steg til mellom 3 000 og 3 500. Men avskytningstallet er nå, likesom bestanden selv, tydeligvis på nedgang. Hvor stor den totale norske hjortebestand er i øyeblikket, kan vi ikke sikkert si. Kanskje er den på 12-15 000 dyr regnet før jakten. Fremdeles felles mellom 3 og 4 000 dyr pr. år, og det er mulig at også hjortebestanden for tiden blir overbeskattet.

Villrein

Landets totale villreinstamme om høsten før jakten er antagelig nå på ca. 35 000 dyr. Den årlige produksjon må antas å ligge på ca. 8 000 dyr, særlig siden Hardangervidde-stammen i de senere år er blitt så stor. De offisielle tall for den årlige avskytning for hele riket har i de senere år variert adskillig. I

gjennomsnitt dreier det seg om ca. 8 000 villrein. Men en regner med at det nok må gis et visst tillegg for ulovlig felling og for skadeskyting, slik at den totale årlige avgang som skyldes jakten ligger en del høyere. På Hardangervidda er avskytingen for tiden høyere enn produksjonen.

Rådyr

Rådyrstammen var i de siste 25-30 år inntil 1965-66 stort sett voksende selv om den varierte sterkt. Det tall-materialet som forelå til en forsøksvis vurdering av rådyrstammens størrelse, tydet på at vi i Norge omkring 1960 hadde en stamme på noe mellom 100 000 og 150 000 dyr, regnet høststammen før jakten. Er disse tall riktige, skulle netto årsproduksjonen av rådyr inntil 1965-66 ha vært på omkring 35 000 dyr i gjennomsnitt. De nevnte tall gjaldt, så vidt en kan bedømme, frem til den ekstra harde vinteren 1965/66. Rådyrbestanden har senere gått adskillig tilbake og er nå kanskje nede i nærmere det halve, anslagsvis på 70-80 000 dyr. Netto årsproduksjonen vil da tilsvarende kunne antas å ligge på ca. 15-20 000 dyr. Selv da rådyrbestanden var på topp, dreide det offisielle avskytingstallet seg bare om ca. 7 000 dyr pr. år. Det som ble felt kom sikkert på langt nær opp til det som burde ha vært felt, selv om vi regner med en bred margin for ulovlig jakt. I de senere år har det offisielle tallet for den totale årlige avskytingen ligget omkring 4 000 dyr.

Småvilt

Hare

Bestanden er underkastet sterke vekslinger, med 10-20 år eller mer mellom topper hvor bestanden er mange ganger større enn i årene mellom. En kan kanskje anslå den gjennomsnittlige høstbestand til ca. 400 000 individer, inkludert en produksjon på ca. 150 000 harer pr. år. En regner altså da bestanden før jakten. Med den sterke innskrenkning i jaktmulighetene i de senere år-tier, ligger den årlige utnyttelsen neppe over 75 000 stykker. Usikkerheten i beregningene når det gjelder hare er imidlertid meget stor.

Ekorn

Høstbestanden i toppårene kan sikkert regnes i flere millioner dyr. Bestanden varierer imidlertid sterkt og oppviser store bestandstopper omtrent hvert 10. år. Beskatningen er antagelig i dag nærmest betydningsløs, og en regner i dag ikke med at ekornbestanden gir noen avkastning av nevneverdig verdi. Beskatningen slik den fremgikk av pelsdyrstatistikken frem til 1940, viste imidlertid andre forhold, idet den i toppårene nådde ca. 600 000 dyr mens den ellers lå adskillig lavere. Den gjennomsnittlige beskatning i følge de offisielle tall var i perioden før 1940 på ca. 300 000 dyr. Imidlertid var dette sannsynligvis ikke engang halvparten av den årlige ekornproduksjon.

Annet pelsvilt

Gruppen omfatter foruten et lite innslag av de store rovdyr også oter, mår, rødrev, villmink, ilder og røyskatt. Av rødrev felles for tiden ca. 30-40 000 stykker årlig, av villmink omkring 15 000, av oter og mår årlig knapt 1 000 av hver. Det som har vært felt av annet pelsvilt i de senere år, inklusive røyskatt og bever m.fl., har tydensynlig vært helt minimalt. Prisen på pels av forskjellige arter ligger i dag forholdsvis lavt, men har for en art som rødrev som utgjør en større del av den felte pelsdyrmasse, vært noe stigende, slik at den samlede verdi av pelsviltbeskatningen likevel ikke er så rent ubetydelig.

Rype, lirype og fjellrype

Produksjonen er svært ujevn, særlig lokalt, men utjevnes noe for hele landet. Den årlige netto-produksjon (altså bestandstilveksten slik den fremtrer på det tidspunkt jakten begynner) kan antagelig settes til 1,5-2,5 millioner fugl. De store produksjonsårene trekker gjennomsnittet opp. Den gjennomsnittlige årlige utnyttelsen har i vår tid antagelig ligget på noe mellom 1/2 og 1 million ryper, snarefangsten medregnet. I den senere tid antar en at beskatningen knapt ligger på 1/2 million. Denne relativt lave utnyttingsprosenten skyldes bl.a. en manglende beskatning i store og lite utnyttede eller lite tilgjengelige områder.

Storfugl

En har anslått (beregnet) høstbestanden i gjennomsnitt til ca. 300-350 000 fugl. Den inkluderer den gjennomsnittlige årsproduksjon som er anslått til ca. 100-110 000 fugl. Det som for tiden felles er antagelig ikke stort mer enn $\frac{1}{3}$ av dette, ca. 40 000, medregnet en margin for adskillig ulovlig jakt.

Orrfugl

Høstbestanden i gjennomsnitt er anslått (beregnet) til ca. 500-600 000 fugl. Gjennomsnittlig årsproduksjon kan anslås til ca. 200 000, men det som felles er for tiden antagelig mindre enn 100 000 fugl.

Jerpe

Bestanden undervurderes kanskje, men beregningene er enda usikrere her enn for de andre flogsfuglartene. Bestanden er om høsten i gjennomsnitt muligens noe omkring 100 000 fugl, inkludert en årlig gjennomsnittlig produksjon på ca. 50 000 fugl. For tiden felles antagelig ikke mer enn 10 000 pr. år, så dette viltet blir dårlig utnyttet, så vidt en kan skjønne.

Rugde

Høstbestanden ligger antagelig på omkring 150-200 000 fugl. Den årlige produksjon er anslått til 50-75 000 rugder. Arten kan tenkes i noen grad å være utsatt for forgiftningsfaren, men en har hittil ikke med sikkerhet kunnet konstatere noen tilbakegang i den norske bestanden. Siden vårjakten ble forbudt, er beskatningen av rugdebestanden gått adskillig tilbake, og for tiden blir det neppe felt mer enn 5-10 000 rugder pr. år innen landets grenser, inkludert en del ulovlig jakt. Rugda er imidlertid trekkende vilt og en må regne med at en god del av våre rugder blir felt i utlandet.

Ender og gjess

Den totale høstbestand av ender og gjess er antagelig omkring 400-500 000 fugl. Av dette utgjør gjessene antagelig ikke stort mer enn 1 prosent. Av hele årsproduksjonen av andefugler

(ærfugl unntatt), gjennomsnittlig kanskje på 200 000 fugl, blir antagelig ikke mer enn 20-30 000 felt her i landet. Mesteparten av våre ender og gjess trekker imidlertid ut av landet, og en må regne med at en stor del blir felt i utlandet.

Sjøfugl

Gruppen omfatter alker, lunde, ærfugl, skarver og måker. Bestanden menes å ligge på 6 å 7 millioner fugl, med en ganske beskjeden årlig produksjon, kanskje mellom $1/2$ og $3/4$ million fugl. Av denne høstes årlig antagelig ca. 250 000 stykker. Ærfuglen som er beregnet til alene å produsere ca. 60 000 nyttbar fugl årlig, er totalfredet. Utnyttelsen av sjøfuglegg er nok gått tilbake. For ikke mange år siden dreide det seg ennå om ca. 300 000 egg pr. år. Av ærfugl ble det inntil de senere år sanket ca. 1 000 kilo rensset dun, men også denne utnyttelsen er i tilbakegang.

Diverse vilt

Gruppen omfatter bekkasiner, sniper, brokkfugler, villduer, trost, kråkefugler, rovfugler m.m. Bortsett fra at det felles et større antall rovfugler og kråkefugler pr. år, kanskje 40-50 000, er det som felles av de andre gruppene, antagelig lite mot det som ble felt for 50 år siden. Antallet av villduer som felles, særlig ringduer, synes imidlertid å være stigende.

Utnytter vi ressursene?

Bak disse beregninger som er foretatt av Statens viltundersøkelser første gang omkring 1960, men som nå er ajourført pr. 1970, foreligger et noe bedre grunnlag enn en hadde for lignende beregninger tidligere. Foruten de nevnte offisielle beskatnings-tall for storvilt og tallene for rovvilt i form av premiestatistik, foreligger det en del lokale oppgaver over småviltjakten og småviltfangsten. Videre er det foretatt en del bestandstaksinger i den senere tid, dessuten har en, når det gjelder de fleste viktige viltartene, et visst sammenligningsgrunnlag i forholdene i våre naboland, først og fremst i Finland.

I en tabell har jeg på det foreliggende grunnlaget forsøkt å regne ut jaktutbyttets førstehåndsverdi her i landet. Utrekningen representerer altså en landsoversikt, og den er basert på gjennom-

snittet for de 3-4 siste år frem til 1970. Med førstehåndsverdi menes da pris direkte til "produsent", og den vil stort sett bety den rene kjøttverdi inkludert også verdien av huder, pels osv. Som jeg har nevnt før, legger vi ikke skjul på at en oversikt som denne ennå for en stor del gir svært usikre tall, særlig for noen av småviltgruppene. Vi er jo inne i en tid hvor vi fullt ut erkjenner hvor lite vi faktisk vet om hvilke ressurser vi har av vilt her i landet. Det er da også grunnen til at det idag arbeides meget med å få registrert disse verdier på en forsvarlig måte.

Men tross den usikkerhet som er heftet ved tabellen kan vi likevel lære noe av denne foreløpige oversikten.

For det første finner vi kanskje ut at vi har mer vilt i Norge enn de fleste muligens har tenkt seg, selv om kanskje produksjonen ikke er så stor, iallfall ikke om vi sammenligner med andre land som kanskje er rikere fra naturens side. Ikke desto mindre produseres det øyensynlig årlig her i landet av alle jaktbare viltarter tilsammen minst sine 3-5 millioner stykker pr. år. I virkeligheten er det ikke så lite i et land som ligger så langt nord og så nær Arktis som vårt.

Sammenligner vi tallene for produksjon og beskatning, vil vi for svært mange viltarters vedkommende også kunne se at vi langt fra utnytter produksjonen slik som vi fra et jaktøkonomisk synspunkt burde, idet vi sannsynligvis ikke tar ut stort mer enn 1 million stykker vilt pr. år. Vi kan bl.a. tenke tilbake på den rådyrproduksjonen vi hadde frem til 1965 da bestanden var på topp, en produksjon som en mener nådde 35 000 dyr pr. år. Offisielt felte vi årlig bare 7 000, men selv om vi legger til en margin for ulovlig felte dyr, kunne det likevel tenkes at vi lot ca. 15-20 000 rådyr, dvs. et kjøttkvantum på nærmere 250 tonn til en produsentverdi av ca. 1,5 millioner kroner gå tapt hvert år. Forholdet når det gjelder rådyr er vel for så vidt ikke bedre i dag selv om tallene ligger på et lavere plan. Dette er imidlertid bare et enkelt tilfelle. Også flere andre av våre verdifulle viltarter ser det ut til at vi utnytter relativt dårlig, f.eks. rypene.

Elgen og kanskje villreinen er av de få viltarter vi utnytter tilstrekkelig, eller iallfall bortimot effektivt og riktig. En tar da i betraktning at man i de senere år til dels målbevisst har forsøkt å redusere for store bestander, slik at man tidvis har beskatninger som ligger over produksjonen. Det vesentlige er imid-

lertid når det gjelder elg og villrein at man synes å ha hånd om utnyttningen på en mer kontrollerende måte enn når det gjelder mange andre viltarter.

Selvsagt kunne en godt beregne verdien av det som maksimalt kunne nyttiggjøres om en utnyttet hele produksjonen. En har imidlertid ikke villet innlate seg på dette, på grunn av en slik beregningsusikkerhet. Men en hver kan jo på egen hånd forsøke å regne ut verdien av en optimal beskatning.

Ikke desto mindre bør det selvsagt stå som et mål for et rasjonelt og økonomisk viltstell at en prøver å øke utnyttningen av de viltartene som har høy produksjon og som åpnebart utnyttes lite. Det må bli et mål å minske forskjellen mellom den faktiske utnytting og den optimale eller mulige utnytting så langt råd er. I praksis er det imidlertid en meget vanskelig og komplisert oppgave å få til dette.

Det beror på mange forhold som en her ikke kan gå i detaljer med.

Men en kan i det minste ha i tankene at det er en teoretisk mulighet for et årlig utbytte på nærmere 40-50 millioner kroner regnet etter dagens kroneverdi, av våre samlede jaktbare viltressurser - vel å merke som førstehåndsverdi (netto "kjøttverdi").

Det vi virkelig høster i dag beløper seg antagelig til 25-30 millioner kroner i førstehåndsverdi. Er vi villige til å legge en viss økonomisk synsvinkel på vår betraktning av jakten her i landet, er det som vi ser en del å ta igjen. Dette må det fra et nasjonal-økonomisk synspunkt være berettiget å forsøke, iallfall må det være en av viltstelletts oppgaver å komme frem til en best mulig utnyttelse av våre viltressurser.

Norges viltressurser representerer ikke så liten kapital. Allerede den inntekt jakten og fangsten gir i direkte "kjøttverdi" ved den måten den drives i dag, svarer med en rentefot på ca. 4 prosent til en kapital på nærmere 3/4 milliard kroner. Regner vi imidlertid med sportsverdien eller rekreasjonsverdien av jakten, blir tallet langt høyere. Her dreier det seg om virkelig store verdier.

JAKTUTBYTTETS FØRSTEHÅNDSVERDI

Landsoversikt utarbeidet for Statens viltundersøkelser av Yngvar Hagen

Viltarter	Bestand (høsten)	Produksjon (årlig gjennomsnitt)	Beskatning (årlig gjennomsnitt)	Beskatnings verdi
Elg	20 000 ¹⁾	5 000	6 500	kr. 11.000.000 ²⁾
Rådyr	70-80 000	18 000	4 000 (5 000?)	" 750.000
Villrein	35 000	8 000	8 000 (9 000?)	" 2.750.000
Hjort	12-15 000	3-4 000	3 000 (4 000?)	" 2.500.000
Hare	300-500 000	150 000	75 000	" 750.000
Ryper	2,5-3,5 mill.	1,5-2,5 mill.	500 000 (750 000?)	" 4.500.000
Storfugl	300-350 000	100 000	40 000	" 1.000.000
Orrfugl	500-600 000	200 000	80 000	" 1.500.000
Jerpe	100 000	50 000	10 000	" 120.000
Rugde	150-200 000	50 000	5 000	" 60.000
Ender og gjess	400-500 000	200 000	25 000	" 250.000
Sjøfugl	6-7 mill.	500-750 000	100 000	" 300.000
(inkl.)	-	-	egg + dun	" 150.000
Pelsvilt	?	?	50 000	" 950.000 ³⁾
Diverse	?	?	50 000	" 50.000
		Ca.	1.000 000 (.956 500)	kr. 27.000.000 (26.630.000)

1) Alle tall er grove anslag unntatt de som refererer seg til offisiell statistikk. Beskatningstallet for storvilt er gjennomsnitt (avrundete tall) for de tre siste år i statistikken (1967-69).

2) Verdienger beregnet etter pris til "produsent" pr. 1970/71. Det tas forbehold om raske endringer både med hensyn til viltproduksjon og priser.

3) Skuddpremie ikke medregnet.

VILTSTELL

Hva er viltstell?

Det fagområde vi her beskjeftiger oss med og som har med viltet og jaktens forhold å gjøre, kaller vi i dag viltstell.

Hvorledes kan vi så definere viltstell? Ordet viltstell bruker vi i videste forstand som en fellesbetegnelse på all vår virksomhet med å ta hånd om å nyttiggjøre den naturherlighet vi har i vårt vilt, nyttiggjøre den på en slik måte at det blir til varig nytte og til størst mulig glede for flest mulige. Viltstellet tar altså sikte både på å bevare, ordne og tilrettelegge vilkårene for vilt og viltproduksjon og også vilkårene for jakten, altså det å høste og utnytte det som høstes.

Sett under denne synsvinkel blir lovgivning og administrasjon på jaktens og viltets område, viltforskningen så vel som den alminnelige opplysnings- og rettledningstjenesten på jakt- og viltsektoren, fundamentale elementer i det vi mener med viltstell. Den lokale administrasjon, fra distriktsadministrasjonen til de enkelte viltneunders arbeide blir også ledd i viltstellet. Også det som den enkelte grunneier, jaktberettigede eller sammenslutninger av disse i vald eller jaktområder foretar seg eller bør foreta seg i sine marker for å forvalte sine vilt- og jaktherligheter, kommer inn under begrepet viltstell. Aller helst er det vel de siste leddene de fleste tenker på når det tales om viltstell i praksis. Også virksomheten til flere organisasjoner og forbund kommer inn i bildet.

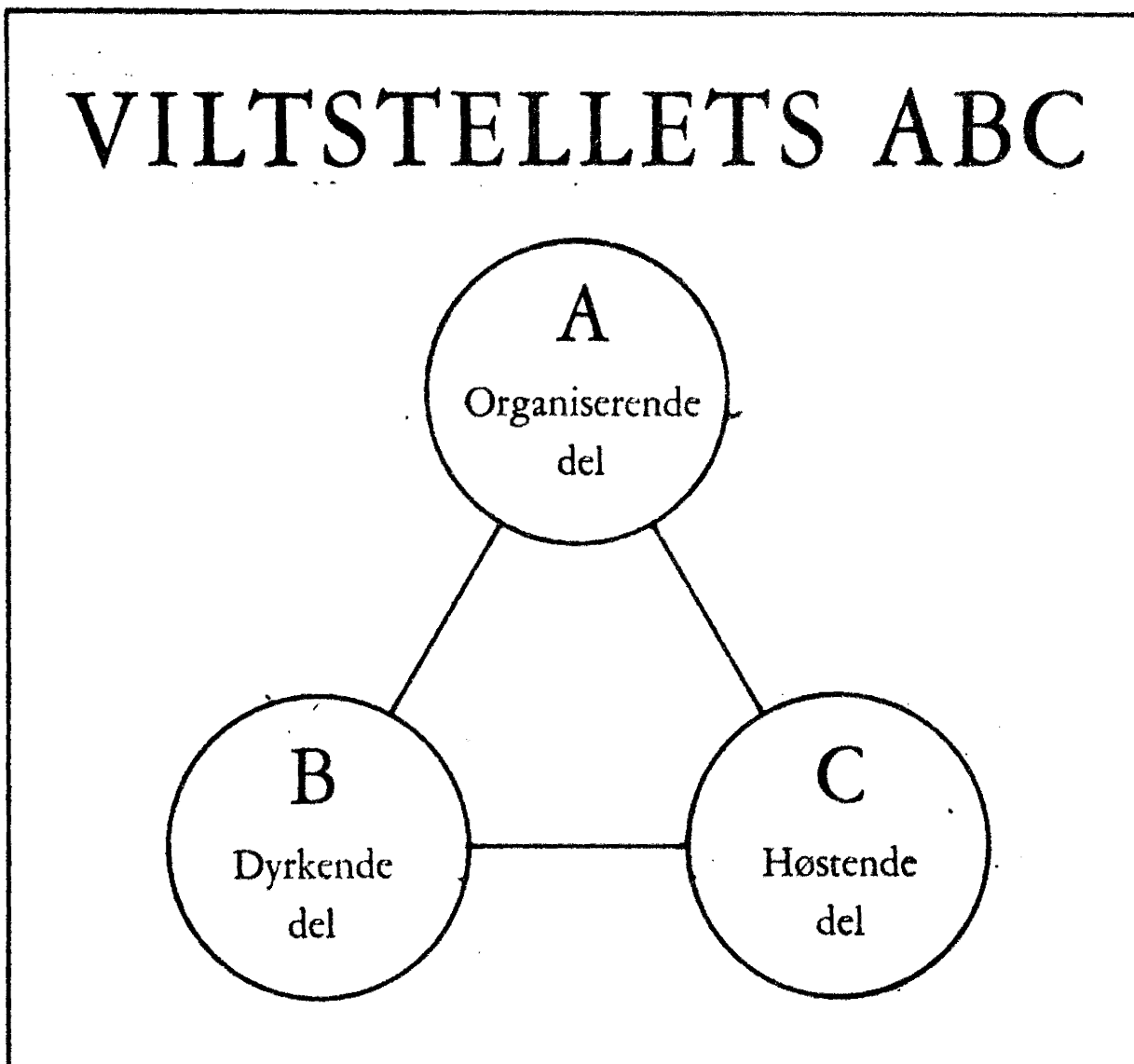
Viltstelletts hovedlinjer

Den definisjon jeg her har gitt av begrepet viltstell, vil, som riktig er, gi inntrykk av at det dreier seg om en ganske mange-sidig virksomhet. Det vil derfor kanskje være vanskelig å få oversikt over hva det egentlig dreier seg om. Jeg synes imidlertid at det prinsipp som viltstellkonsulent Gabrielsen har brukt i sin bok "Vilt og jakt" kan være ganske greit for å holde rede på de hovedsakelige linjer i viltstellet. Han snakker nemlig om viltstelletts A.B.C.

En kan skille mellom tre markerte hovedlinjer for det praktiske viltstellarbeid:

- A. En organiserende del.
- B. En produksjonsrettet del ("dyrkende" del)
- C. En utnyttende del ("høstende del")

En kan på en måte si at disse tre hovedlinjer er likeverdige enheter i viltstellet og står i gjensidig avhengighet av hverandre og tilsammen utgjør de hele viltstellvirksomheten slik vi ser den i våre dager. Hvis en enkelt linje rives løs fra sammenhengen vil den bli mer eller mindre uten selvstendig mening. Det kan f.eks. ikke være noen mening i å organisere viltstellet bare for organiserings skyld og ikke se videre mot andre oppgaver. Heller ikke kan det være noen mening i å tilrettelegge produksjonsvilkårene for vilt, dyrke vilt om man vil, hvis det ikke var en videre hensikt med det. Heller ikke vil det ha noen mening om en bare gikk inn for en uløstet av- virkning altså jakt og fangst, uten sammenheng med viltstellvirksomheten forøvrig.

A. Den organiserende del

Den organiserende del vil innebære slike ting som våre lovbestemmelser på jaktens område og dermed også begrepet retts- håndhevelse, og den vil også peke på behovet for jaktoppsyn. Videre vil det være tale om å ha best mulig orden og hensiktsmessighet i våre jakttider. Dessuten vil det være et viktig problem å tilpasse jegerantallet i forhold til jaktareal og viltforekomst, altså ha for øye f.eks. hvor stort terreng det trenges pr. jeger. En riktig fordeling av jegerpågangen vil også være et viktig organiserende problem.

Vi kommer her inn på sosiale sider i vårt viltstell, idet vi med vårt viltstell skal søke å skape muligheter for jaktutøvelse også for dem som ikke selv disponerer over tilstrekkelig jaktter- reng. Behovet for jaktmuligheter er jo svært ulike fordelt over vårt land. Særlig i våre tettest befolkede og sterkest dyrkede landsdeler rundt byer og større sentra er behovet for jaktmulig- heter større enn tilgangen. Ser vi hele landet under ett, har vi imidlertid god plass innenfor et skogareal på ca. 80 millioner de- kar og et jegertall kanskje på vel 100 000. Da blir det i gjennom- snitt noe bortimot 800 dekar skogsmark pr. jeger. I tillegg til dette kommer ca. 2 000 dekar annet areal som vesentlig er fjell- terreng slik at det i gjennomsnitt faller ca. 3 000 dekar jakt- mark på hver registrert jeger i dette land. Da har en ikke regnet med sjøfugljakten. Men så har vi den ujevne fordeling. Innenfor det distrikt som tilligger viltkonsulenten for Øst-Norge faller f.eks. snaue 25% av Norges samlede areal, men i dette området bor ca. 45% av landets samlede befolkning og mer enn 50% av landets registrerte jegere. I området Oslo - Akershus er det under ett bare ca. 350 dekar mark pr. jeger, og det er alt for lite, mens det f.eks. i Hedmark og Oppland er bortimot 5 500 dekar pr. jeger i gjennomsnitt. Disse talleksempel viser hvilke rike ressurser landet har med hensyn til jaktmuligheter. Men de viser også at de jaktsosiale problemer ikke i alle tilfeller kan løses innenfor det begrensede området hvor problemet direkte slår ut. Uansett hvor godt organisert viltstellet blir, så kan, slik sett, ikke det jakt- sosiale problem i Oslo - Akershus løses i Akershus. Men det skulle være mulig å løse problemene under en videre synsvinkel.

Til den organiserende del av viltstellarbeidet kan en også regne dette å skaffe seg rede på hva en har av viltbestander og av jaktressurser i de forskjellige deler av landet eller i de forskjellige terrenger. Under denne hører også det å skaffe årlige jaktstatistikker, slik at en vet hva en har og vet hvor stort utbytte det årlig høstes og hvorledes beskatningen virker på bestandene.

Å skape en bedre jaktmoral, noe som er en av viltstelletts fremste oppgaver, er også av organiserende art, fordi den beste bakgrunn for dette arbeidet er å stille jegerstanden overfor et velordnet jaktsamfunn. Det er vel kjent at jaktmoralen som regel er dårligst der hvor det er minst orden på jakten. Her kommer særlig betydningen av ordnede forhold i form av viltstell-lag eller viltstellområder inn i bildet. Dette er et meget viktig organiserende arbeid på det mer lokale plan, og vi skal siden komme spesielt inn på dette.

Imidlertid kan det vel være nyttig også å komme litt nærmere inn på noen av de lovbestemmelser som regulerer jakten og også omtale viltstelladministrasjonen, dens oppbygging og oppgaver.

Lovbestemmelser

Når det gjelder viltstellet, må selvfølgelig det som andre funksjoner i samfunnet, bygge på lov, og en kan si at det var på lovgivningens vei de første skritt til planmessig viltstell i vårt land ble tatt. Den første regulering gjaldt enkelte grunnleggende forhold mellom jegere og fangstmenn innbyrdes, og retten til å drive jakt og fangst på egen eller fremmed grunn. Senere kom bestemmelser om innskrenkninger i jaktutøvelsen med sikte på å forebygge for sterk beskatning av enkelte viltarter. Dernest kom bestemmelser som hadde til hensikt å stimulere bekjempelsen av visse arter som ble ansett som særlig skadelige. Av senere dato er forskjellige bestemmelser med sikte på å humanisere jakten og tilgodese visse sosiale hensyn.

Vår rettsorden når det gjelder viltstellet bygger på to fundamentale grunnsetninger som (ifølge Christensen) kan formuleres slik:

I naturlig, fri tilstand er våre ville pattedyr og fugler en integrerende del av landets natur. Viltet er besittelsesløst og ingen manns eiendom.

De kompetente myndigheter har både plikt og anerkjent rett til med hovedvekt på rent almene hensyn å gjennomføre de forbud, innskrenkninger og reguleringer som anses nødvendige for å verne og bevare denne sektor av naturen.

De gjeldende regler på viltstelletts områder finnes i en rekke forskjellige lover.

Hovedbestemmelsene finnes i "Lov om viltstellet, jakt og fangst" (Jaktloven) av 14. desember 1951 med en rekke utfyllende bestemmelser fastsatt av Administrasjonen i henhold til fullmakt gitt i loven.

Videre har vi:

"Lov om utnyttelse av rettigheter til beite, fiske, jakt og fangst m.v. i statens almenninger" (Fjell-loven) av 12. mars 1920 (særlig kapitel IX).

Ellers finnes supplerende og tilgrensende bestemmelser til den egentlige jaktlovgivning i forskjellige lover og bestemmelser som tilsammen utgjør en hel rekke. Jeg skal ikke komme nærmere inn på dem her, men viser til bl.a. Gabrielsens bok "Vilt og jakt" side 119-120.

De bærende konstruksjoner i jaktloven av 1951 kan (ifølge Christensen) sammenfattes i følgende fem punkter:

1. Adgangen til å drive jakt og fangst er gjort betinget av betaling av en viss avgift til såkalt vilttrygd. De midler som avgiften innbringer, går inn i et særskilt fond (Viltfondet) og skal brukes til fremme av viltstellet.
2. Grunneierens enerett til jakt og fangst på sin eiendom er i prinsippet uttrykkelig fastslått, riktignok med visse modifikasjoner.
3. Almenhetens legitime behov for jaktmuligheter er uttrykkelig anerkjent, og forholdene er lagt til rette med sikte på en rimelig imøtekommelse av dette behov.
4. Regulering av jaktutøvelsen med sikte på en jevn og optimal utnyttelse av markens viltproduserende evne vurdert ut fra et allsidig næringssynspunkt.
5. Alminnelige naturvern hensyn, etiske og humanitære grunnsetninger og hensyn til den alminnelige sikkerhet.

Jaktloven av 1951 gjelder ikke norske områder i Arktis og Antarktis. Den omhandler heller ikke jakt og fangst av sel og hval, og disse næringer forvaltes ikke av viltstelladministrasjonen. Jakt og fangst av sel hører inn under Fiskeridepartementet, og virksomheten er regulert i den norske selfangstlov av 1951.

Som nevnt må enhver som skal drive jakt eller fangst (på annet vilt enn bjørn, ulv, jerv og gaupe) betale en såkalt vilttrygdavgift. Denne er for tiden kr. 10 for jakt innen den enkelte kommune eller kr. 50 uten områdebegrensning. Viktig å merke seg i den forbindelse er at "Betaling av vilttrygdavgift er et vilkår for utøving av jakt og fangst, men gir ingen rett til å drive jakt eller fangst på noe område." (Jktl. § 7, tredje ledd.) Betaling av vilttrygdavgift gjelder ikke for den jakt og fangst som flytt-samene etter bestemmelsene i reindrifftsloven har rett til å drive. (Jktl. § 11, første ledd.)

I tillegg til vilttrygdavgiften må storviltjegerne betale kr. 30 for hver elg som tillates felt, for hver hjort eller villrein kr. 15. For elgjakt gjelder i tillegg en geværavgift på kr. 10, altså kr. 10 pr. gevær som deltar i jakten.

For utlendinger er det fra 1958 fastsatt i henhold til Jktl. § 24 en vilttrygdavgift på kr. 50 for hele jaktåret og uten områdebegrensning. For inntil 6 sammenhengende dager (som må påføres kortet) er avgiften bare kr. 20.

Avgiftene går som nevnt inn i et Viltfond som skal brukes til fremme av viltstellet. Av fondets midler kan det dessuten gis erstatning for viltskader. Den nevnte geværavgift på kr. 10 for deltagelse i elgjakt er således ment å gå til dekning av skader forårsaket bl.a. av elg.

Minst 25 prosent av den vilttrygdavgift som er betalt inn i en kommune bør benyttes til tiltak innenfor vedkommende kommune.

Som nevnt tidligere, gis det i jaktloven uttrykk for at viltet er hva en kaller besittelsesløst og ingen manns eiendom. Det bør kommenteres. Ingen, heller ikke det offentlige, har eiendomsrett til viltet her i landet, altså det levende vilt, så lenge det ikke er felt. Men grunneieren har enerett til jakt og fangst på sin eiendom. Hos oss er altså forholdet at det er retten til jakt som er gjenstand for eiendomsforhold, ikke det levende viltet selv. Dette forhold er ikke det samme i alle land. I enkelte land betraktes det levende frie viltet som statseiendom.

Når det gjelder den enerett grunneieren har hos oss, er spesielle regler satt opp for jaktretten innen sameier og almenninger. På en del av statseiendommene er jakt og fangst fri for enhver norsk borger mot løsning av et jaktkort. (Etter Jktl. § 17 "På ikke særskilt matrikulert statseiendom som ikke går inn under bestemmelsene i fjellloven --" og etter Jktl. § 19 "På statens jord i Finnmark med unntak av jord som er innkjøpt eller bortforpaktet --".) Enkelte arter, som hjortedyrene faller ikke under denne fri jaktrett.

Flyttsamene har under opphold i reinbeitedistrikter rett til å drive småviltjakt og jakt på rovdyr uten å måtte løse jaktkort.

Ved forfølgelse av hare, rovdyr eller sårete hjortedyr kan jegeren inntil utgangen av dagen forfølge dyret fra det område han har jaktrett og inn på andre eiendommer og felle dyret der. Når det gjelder hjortedyr må det da, så snart råd er, meldes fra om fellingen til vedkommende grunneier. Bevisbyrden for at forholdet er lovlig påhviler jegeren.

Generelt gjelder hos oss at man for jakt på hjortevilt må ha en spesiell tillatelse, som lyder på antall dyr tillatt felt. Denne tillatelsen utstedes av jaktmyndighetene. Reglene er ulike for de forskjellige hjortedyrarter. For jakt på elg er det fastsatt et minsteareal for hver enkelt kommune hvor det er tillatt å jakte på elg. Det kan settes ulike minstearealer for forskjellige deler av samme kommune hvis forholdene er svært varierende. For tiden varierer minstearealene fra 1 elg pr. 700 dekar i en enkelt kommune i Syd-Norge til 20 000 dekar skogsmark pr. elg i enkelte nordlige fylker. Minstearealet fastsettes av sentraladministrasjonen etter forslag fra de enkelte viltnemnder.

For villreinjakten fastsettes et minsteareal som gjelder de enkelte villreinområder. Arealet blir bestemt av den kvote som sentraladministrasjonen fastsetter for hvert enkelt år.

Når det gjelder hjort er minstearealet generelt på 1 000 dekar skogsmark pr. tillatt felt dyr. Men viltnemndene har adgang til å fravike dette areal i begge retninger med opp til 50 prosent.

Når det gjelder rådyr, kan det felles ett dyr pr. 500-1 000 dekar, to dyr pr. 1 000-2 000 dekar og videre ett dyr for hvert 1 000 dekar opp til 6 000. Minstearealet kan viltnemnda fravike med opp til 50 prosent i begge retninger.

De fellingstillatelser som blir gitt for storvilt, er som regel ikke spesifisert med hensyn til alder eller kjønn. I det senere har en imidlertid begynt å forsøke seg frem med en slik ordning, hvor det skjeldnes mellom hanndyr, hunddyr og kalver.

For fuglevilt finnes det i jaktloven ingen begrensning av antall stykker som kan felles.

For de fleste viktigere viltarter inneholder loven ytre grenser som jakttidene må falle innenfor. Ved fastsettelse av gjeldende jakttider for de enkelte arter, vil det i tillegg til biologiske forhold i høy grad også bli tatt hensyn til den praktiske utøvelse av jakten og også hensyn til andre næringer, f.eks saueholdet.

I tiden 24. - 31. desember er all jakt og fangst forbudt ("Julefredning"). Generelt gjelder at alle fugler er fredet fra 1. mars til og med 20. august. Unntatt fra dette er en del arter som ansees for skadegjørende, og ellers de viktigere fugleviltarter som det er fastsatt mer spesielle jakttider for. En del arter er totalfredet fordi de er sjeldne eller av andre grunner.

Bruk av ulike fangstinnretninger er nøye regulert i jaktloven. Generelt er det forbudt å bruke dem på de fleste viltarter, f.eks. våre ville hønsefugler, på hare, bjørn og hjortedyr. I enkelte områder er likevel snarefangst av ryper tillatt. Fangst av trost (eller retttere sagt "kramsfugl", da det kan bli tale om en hel gruppe arter) ved bruk av doner er tillatt.

Det er generelt forbudt å skyte vilt fra motordrevne kjøretøyer og bruke kjøretøyet på slik måte at viltets oppmerksomhet avledes fra jegeren; videre er det forbudt å anvende luftfartøy til jakt. Når det gjelder jakt på ulv og jerv er det imidlertid gjort unntak. Jakten på ulv, jerv og gaupe er forøvrig fri for alle norske borgere året rundt såfremt det er rimelig grunn til å anta at slike dyr oppholder seg i trakten. Alle typer sakser er imidlertid forbudt for disse artene. Jaktloven gir også regulerende bestemmelser om bruk av hund, gift og skytevåpen, likeså for drift av egg og dunvær, og for felling av arter som gjør skade. Videre er det forbudt å drive jakt fra båter utstyrt med motor innenfor en avstand av 2 km fra land, her medregnet holmer og skjær.

Administrasjonen av viltstellet

Viltstellet regnes som en del av landbruket, og administrasjonen er derfor underlagt Landbruksdepartementet. I 1965 ble det opprettet et eget frittstående direktorat benevnt "Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske". Direktoratet er underlagt Landbruksdepartementet, som i jaktloven av 1951 kalles "Viltstyret" og som er den øverste sentrale ledelse av viltstellet.

Direktoratet som er plassert i Trondheim, ledes av et styre på 5 medlemmer med direktoratets sjef som fast medlem av styret. Direktoratet er organisert i to kontorer:

- ett kontor for viltstell
- og ett kontor for fiskestell.

Innenfor viltstell-sektoren er direktoratet bygget opp slik:

1. Sentraladministrasjonen.
2. Forskningsavdelingen v. Statens viltundersøkelser.
3. Distriktstjenesten med 4 viltstellkonsulenter som har opplysnings- og rettleidingstjenesten som arbeidsoppgave.
4. Viltnemndene som utgjør de lokale forvaltningsorganer.

Sentraladministrasjonen

Den til daglig fungerende sentraladministrasjon er altså direktoratet. Dets oppgaver spenner over et vidt område. Blant de viktigste kan nevnes utferdigelse av bestemmelser til utfylling av jaktloven, f.eks. bestemmelser om storviltjakten og fastleggelse av kvoter for felling av dyr. Videre, bestemmelser om fredning og jakttider, bestemmelser av forskjellig slag om jaktvåpen, fangstredskaper, om jakt- og fangstmetoder, båndtvangsbestemmelser m.m.

Det mest omfattende saksområde for sentraladministrasjonen er de alminnelige forvaltningsmessige oppgaver av forskjelligste art, fra oppnevning av viltnemndene og deres virksomhet, til alle disposisjoner vedkommende Viltfondet. Videre, administrering av villreinjakten, utferdigelse av jaktregler for sameier og bygdealmenninger, behandling av saker om viltskader, om dispensasjoner og særtillatelser, lovfortolkning osv., foruten alminnelig opplysnings- og rettleidningsvirksomhet. Sentraladministrasjonen yter

også en rekke bidrag til ulike viltstelltiltak og til flere organisasjoner bl.a. Norges Jeger- og Fiskerforbund.

Forskningen

Det alt vesentlige av viltforskningen i Norge utføres av Statens viltundersøkelser eller i samarbeid med dette institutt. Statens viltundersøkelser ble opprettet i 1936 og har som oppgave å drive grunnleggende forskning vedrørende viltet og gransking av viltet og viltets livsvilkår ut fra en praktisk målsetting. Ved siden av disse oppgaver er instituttet også faglig rådgiver for den sentrale viltstelladministrasjon. Statens viltundersøkelser driver dessuten en utstrakt opplysnings- og rettlednings-tjeneste.

For den praktisk rettede vilforskning skjelner vi mellom tre grupper av oppgaver:

Et omfattende registreringsarbeid vedrørende utbredelse, bestandsstørrelse, bestandssammensetning, avkomproduksjon, biotop-preferanser og vandringer, samt avkastning av jakt og fangst.

Undersøkelser over faktorer som bestemmer forekomsten og produksjonen av vilt og undersøkelser over mulighetene for å øve innflytelse på disse forhold.

Viltets betydning for forskjellige tilgrensende næringsgrener og spørsmålene om å begrense eller avverge viltskader.

Selv om dette program i og for seg er meget omfattende, må vi også følge en mer generell linje i vårt arbeide, nemlig en biologisk kartlegging av våre viltarter på alle mulige områder hvor forholdene ikke er tilstrekkelig kjent eller hvor de stadig forandrer seg. Dette kan f.eks. gjelde forplantningsforhold, næring, dødelighetsfaktorer, aldersforhold i bestandene, dyrenes adferd osv. Arbeidet med utvikling og utprøving av undersøkelsesmetoder både i laboratoriet og i marken faller det også naturlig å nevne her.

Vårt arbeidsprogram bringer de fleste av våre viltarter inn i bildet. Av våre ca. 50 pattedyrarter og ca. 300 fuglearter omfatter jaktloven de fleste, og de kunne for så vidt betegnes som "vilt". Den praktiske målsetting fører imidlertid til at hoved-

vekten av vårt arbeide legges på de viltartene som i økonomisk eller jaktlig, eventuelt i naturvernmessig henseende, er viktigst. Arbeidet i de senere år har derfor vesentlig beskjeftiget seg med elg, villrein, hjort, rådyr, enkelte av de store rovdyrene, med rødrev og villmink, hare og bever, samt med ryper, skogsfugl, andefugler, rovfugler og ellers de viktigste av våre andre fugleviltarter.

En viktig oppgave-sektor for vårt institutt er viltskade-problemene. Skader voldt av hjortedyrene er her de viktigste.

Statens viltundersøkelser disponerer mer eller mindre fast 15-20 forsøksområder i alle landsdeler. Det viktigste området er Songli forsøksgård i Orkdal i Sør-Trøndelag.

Feltundersøkelsene vedrørende viltet og da i første rekke de årlige tellinger av villreinbestanden og undersøkelser over hjorten, ligger under forsøkslederen i viltstell.

Statens viltundersøkelser er foreløpig plassert på As, men Stortinget har vedtatt at også forskningsinstituttet skal flyttes til Trondheim.

Forskningen på sektoren viltsykdommer skjer ved Veterinærinstituttet i Oslo ved en viltveterinær (som samarbeider med Statens viltundersøkelser). Det er i årenes løp påvist en rekke forskjellige parasittære og infeksjose sykdommer hos vilt i vårt land. Også tilfeller av større vinterdødelighet hos enkelte av våre viltarter er gjenstand for undersøkelser.

For øvrig er analyser over restkonsentrasjoner av biocider, kvikksølv og klorerte hydrokarboner drevet gjennom en del år, og Statens viltundersøkelser bidrar her med å skaffe materiale. Det sistnevnte forskningsprosjektet vier vi en stadig økende oppmerksomhet.

Distriktstjenesten

I 1955 ansatte Staten 4 viltstellkonsulenter som har som oppgave først og fremst å yte veiledning med sikte på å samordne og stimulere viltnemndene i deres arbeid med viltstellet.

I arbeidsinstruksen for viltstellkonsulentene heter det bl.a. at konsulentene under sin virksomhet skal legge særlig vekt på at jaktlovens bestemmelser og viltforskningens resultater blir kjent og får innflytelse på det praktiske viltstell. De skal også gi opplysninger om viltartene, og rettledning om beskatningen av viltet og om hva som kan gjøres for å bevare eller forbedre grunnlaget for viltets trivsel.

De skal være behjelpelige ved organisering av passende jaktområder (viltstellområder) og gi opplysninger om viltskader og om mulighetene for å motvirke skadene osv.

I den utstrekning deres arbeidsforhold tillater det, kan de stå til tjeneste med foredrag, demonstrasjoner, kurser, råd og rettleiding for foreninger, sammenslutninger, viltstellområder og enkeltpersoner.

Statens 4 viltstellkonsulenter har pr. 1970/71 følgende distrikter:

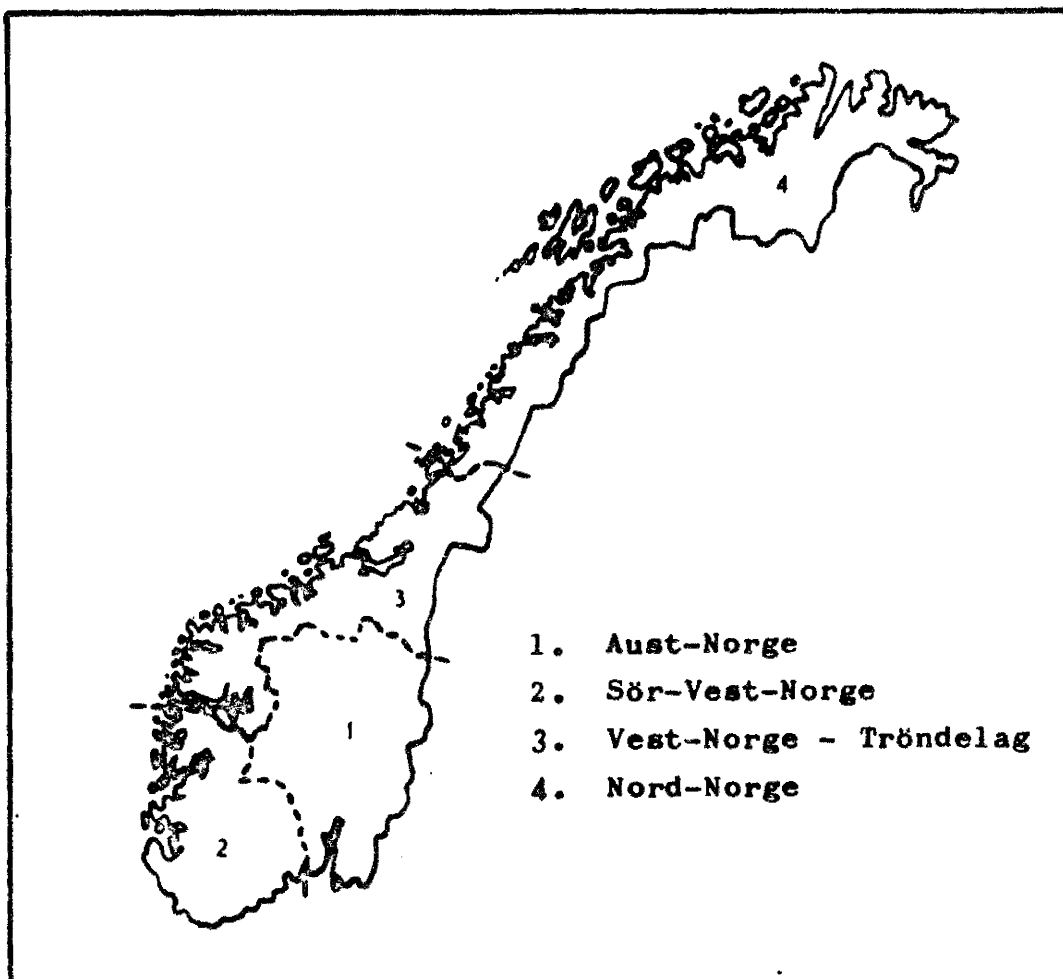
Aust-Norge: Omfatter fylkene, Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud og Vestfold. (Adresse: Hamar)

Sør-Vest-Norge: Omfatter fylkene Telemark, Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og Bergen. (Adresse: Kolbjørnsvik)

Vest-Norge - Trøndelag: Omfatter fylkene Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. (Adresse: Trondheim)

Nord-Norge: Omfatter fylkene Nordland, Troms og Finnmark. (Adresse: Pauske)

For tiden forestår visstnok noen endringer i denne distriksinndelingen.

De fire konsulentdistrikter

Viltnemndene

Lokaladministrasjonen av viltstellet utføres av viltnemndene. Jaktloven fastslår at det innen hvert herred, som ikke er særskilt viltfatt, skal opprettes en viltnemnd på 5 medlemmer hvorav 3 oppnevnes av kommunestyret, mens fylkesskogrådet og fylkeslandbrukskassene oppnevner én hver. I alt er det nå (pr. 1970) 442 slike nemnder.

Viltnemndene har vært i virksomhet siden 1952, og de har som oppgave å arbeide for "et fornuftig viltstell" som det heter, og søke å legge forholdene til rette for utnyttelsen av jakten og fangsten som næring innen vedkommende kommune. Blant viltnemndenes mange arbeidsoppgaver kan nevnes: Organisering av jaktoppsyn, å avgi årlige oppgaver over viltbestandenes størrelse, oppgaver over felt storvilt, avgi opplysninger om jaktutøvelse, opplysning om viltskader, avgi forslag om minsteareal for elgjakten og behandle søknader om fellingstillatelse for elg, hjort og rådyr. I påkommende tilfelle skal viltnemnda sørge for oppsøking og felling av vilt som er skadet og om nødvendig forestå felling eller gi tillatelse til felling av elg, hjort, dådyr og rådyr når disse gjør skade av vesentlig betydning.

Innenfor flere fylker er det opprettet samarbeidsutvalg for viltnemndene for å koordinere arbeidet. Disse samarbeider med statens viltstellkonsulent i vedkommende distrikt.

Finansieringen. Viltfondet.

Utgiftene til Administrasjonen betales av Statens midler over det ordinære budsjett. Andre utgifter til viltstellet, herunder forskning, distriktstjeneste og viltnemndenes arbeide, blir belastet Viltfondet. Den samlede inntekt for fondet har siden 1965 ligget noe over 2,5 millioner kroner pr. år. Utgiftene er for tiden av samme størrelsesorden som inntektene. Viltfondets kapital er for tiden (pr. 1970/71) ca. 12 millioner kroner.

En vesentlig del av inntektene til Viltfondet utgjøres av vilttrygdavgiften. I 1967 var det ialt 113 000 jegere som betalte denne avgiften, og tallet er årlig omtrent av samme størrelsesorden.

Andre ledd, organisasjoner, forbund

I tillegg til det som er sagt om den statlige organisering og administrasjon av viltstellet er også å nevne at det på fylkesplan, ved en del landbruksselskaper og i noen tilfeller ved fylkes-skogkontorer er ansatt konsulenter som skal drive veiledning i utmarksnæring, herunder viltstell, fiskestell og turisme som næring. Veiledning og opplysning i viltstell drives også av forskjellige organisasjoner, bl.a. grunneierorganisasjoner. F.eks. har Norges Bondelag og Norges Skogeierforbund gått sammen om å opprette hva en kaller "Samarbeidsordningen for jakt, fiske og bygdeturistnæring i Norge". Denne organisasjonen skal ta seg av grunneierenes interesser når det gjelder produksjon, utnyttelse og omsetting innenfor de nevnte næringer.

Jegerne dvs. forbrukerne, kan være tilsluttet lokale jeger- og fiskerforeninger som igjen er samlet i et landsomfattende forbund, "Norges jeger- og fiskerforbund". Det ble stiftet i 1871 og er i år 100 år gammelt. "Arbeidernes jeger- og fiskerforbund" ble stiftet i 1932. Fra og med 1960 er disse to jegerforbundene sluttet sammen i ett forbund med rundt 300 lokale jeger- og fiskerforeninger som underavdelinger.

Jegerforbundet arbeider bl.a. med opplysningsvirksomhet, med veiledning i juridiske spørsmål, utgivelse av brosjyrer og av tidsskriftet "Jakt-Fiske-Friluftsliv", med studieringer og filmutlån, med jaktstikonkurranser, jegerstevner, jakthundprøver og jakthundutstillinger, instruksjon, kurser m.m.

(A. fortsatt)

Viltstellområdet, et viktig ledd i tidsmessig viltstell

Det emnet som vi nå skal behandle stiller såpass store krav til praktisk erfaring at jeg for en stor del har måttet støtte meg til andres fremstillinger av stoffet, først og fremst til viltstellkonsulent Arne Gabrielsens bok "Vilt og jakt" og til viltstellkonsulent Erling Dalanes bok "Viltstell". For de av studentene som måtte ønske å studere dette emnet mer inngående til nytte i fremtidig praksis vil jeg anbefale å notere seg disse, hvis de ikke allerede kjenner disse bøkene og innholdet i dem. Interessant er også den svenske jaktvårdskonsulent Hans Nedins "Handbok i Jaktvårdsledning".

Om Norge, som vi før har vært inne på, ikke har noen overveldende viltrikdom, har vi likevel allsidige jaktmuligheter og mer villmarksnatur enn de fleste land i Europa. Som vi også har vært inne på, har vi mange forskjellige høyverdige viltarter, fra ryper til elg.

Forskningen er ikke nådd dit ennå at den kan gi almengyldig anvisning på hvorledes vilt kan produseres i mengder. Men vi har i alle fall hatt anledning til å konstatere at noen av våre mest verdifulle viltarter som elg, villrein, hjort og rådyr, til sine tider iallfall, har produsert seg selv i slike mengder at problemet en tid snarere var å hindre bestandene i å bli for store. Da beiter de ned innmark eller ødelegger våre lavheier i fjellet eller ødelegger skog utover tillatelige grenser. Med villreinen har vi fremdeles det problem at enkelte bestander har tendens til å bli for store.

Misnøye med jaktforholdene er et gammelt og alment fenomen. Siden steinalderen har det sikkert vært misnøye med viltbestanden når den i perioder lå lavt nede. I dag klages det ofte over at det er for mange jegere, især på enkelte steder hvor et stort antall jegere søker sammen, går i veien for hverandre og ødelegger jaktgleden. Ofte er det konkurranse ulike jegergrupper imellom, som når bygdejegere må dele gamle, hevdvunne jaktmuligheter med tilreisende jegere. En kommer lett frem i dag, takket være bil og veier og endog bruk av fly.

Ofte er de private eiendomsenhetene for små til å ha reell jaktlig verdi, og det gjør at mange grunneiere er uinteressert i hva som skjer med jaktforholdene. Ulovlig jakt skaper også misnøye,

og er i seg selv ofte et uttrykk for opposisjon mot bestemmelser og myndigheter.

Alle er vel enige om at slike forhold ikke er tilfredsstillende og måtte kunne forbedres. Vi burde kunne forvalte våre viltressurser til størst mulig glede og nytte for flest mulig.

Slik eiendomsforholdene stort sett er hos oss med mange små bruksenheter og ofte kompliserte bruks- og sameieforhold når det gjelder skog, beite, jakt, fiske osv., er det en grunnleggende forutsetning for et fornuftig viltstell at markene og rettighetene til en viss grad samordnes med sikte på jaktforholdene. Den enkelte grunneier har bare muligheter innenfor sin egen mark, og arealet er ofte alt for lite til å drive noe viltstell som gir resultater. Et område bestående av flere eiendommer organisert om denne oppgaven i fellesskap, vil være helt anderledes effektivt.

Hva er egentlig viltstellområder?

Som vi før har vært inne på, brukes begrepet viltstell nå helst i vid forstand om all virksomhet med å forvalte den naturherlighet vi har i vårt vilt. Som nevnt, blir da også lovgivning og administrasjon på området, samt forskning og opplysning en del av viltstellet. Det som vanlig oppfattes som viltstell, er det praktiske viltstellet som begynner med å ordne og organisere virksomheten i markene. Ved å få til samarbeid mellom flere grunneiere, kan en få i stand passende områder både til storvilt- og småviltjakt. Hvis omradene bare benyttes til jakt, kanskje endog planløs jakt uten hensyn til bestanden eller uten hensyn til noen orden ellers, er imidlertid et jaktområde ikke egentlig noe viltstellområde. Praktisk viltstell er mer enn jakt. Det er også å skaffe oversikt over hva der finnes av vilt og av vilkår for vilt i området. Det er også å ta sikte på mulige tiltak for å bedre vilkårene eller hindre at de forringes, og legge forholdene til rette for økt produksjon av vilt hvis det er mulig. Det hører også til å skaffe rede på årsproduksjonen av vilt og få til en riktig beskatning gjennom jakt (eventuelt fangst). Her er jegeren et nødvendig ledd i viltstellet.

Med et viltstellområde menes et område av slik størrelse og beskaffenhet at det egner seg for selvstendig drevet viltstell. Det ideelle er store, velarronderte, sammenhengende områder under

en effektiv forvaltning. Et viltstellområde kan bestå av én eller flere eiendommer, kan være et sameie, en bygdealmemming statsalmenning eller statseiendom av de kategorier som er nevnt i jaktlovens §§ 17, 18 og 19.

Hva sier jaktloven om viltstellområder?

Jaktområder er ikke egentlig noe nytt. Det har eksistert grunneierlag med jaktlig orden og fellesskap som mål helt siden århundreskiftet, og enkelte store private eiendommer har lenge vært drevet etter mer eller mindre anerkjente viltstellprinsipper. Siden 1950-årene er imidlertid en rask utvikling begynt. Ca. 1/4 av jaktlovens mange paragrafer berører viltstellområder. § 5 pålegger viltnemndene å virke for opprettelse av "sams jaktområder". I § 25 er sams jaktområde definert som "ett sammenhengende område som med hensyn til viltpleie, jakt og fangst forvaltes som en enhet etter regler som er godkjent av viltstyret". I § 5 er imidlertid uttrykket brukt i en videre betydning som omfatter også slike områder som ikke har godkjente regler. §§ 7 og 13 åpner for visse praktiske tillempninger for jaktområder. §§ 14-19 behandler bl.a. de forskjellige eiendoms-kategorier sett i relasjon til opprettelse av jaktområder.

En kan vel være enig om at det beste ville være om viltstellområder kunne komme i stand ved helt frivillig tilslutning fra grunneiernes side. Men for at ikke alt skal stoppe opp når ikke det ideelle kan nås, har en jaktlovens § 21 om flertallsvedtak til hjelp.

For statsalmenninger og de umatrikulerte statseiendommer som går inn under jaktlovens §§ 17, 18 og 19, gjelder visse særbestemmelser med hensyn til forvaltningen av jakten. Forvaltningen av disse eiendommer hører under Direktoratet for statens skoger. For statseiendommer som går inn under fjell-loven av 1920 er det fjellstyrene som skal forestå viltstellet. Områdene og forvaltningsordningen foreligger i disse tilfellene ferdige.

For sameier, bygdealmenninger og visse privatalmenninger har §§ 14-16 bestemmelser om fastsettelse av jaktregler. Når reglene er fastsatt, er almenningen eller sameiestrekningen å anse som et ferdig organisert viltstellområde.

Under særlige forhold kan sams jaktområder opprettes gjennom tvangspåbud av ekspropriasjonskarakter i henhold til jaktlovens §§ 27 og 28. Hittil (pr. 1970/71) er det imidlertid ikke dannet noe sams jaktområde i medhold av disse paragrafer.

Vedrørende jakt på elg, hjort og rådyr, kan Kongen etter § 29 treffe vedtak om opprettelse av jaktområder for at eiendommer som hver for seg ikke oppnår minsteareal til ett dyr, skal kunne nyttes til slik jakt. Vedtak etter § 29 er imidlertid betinget av tilslutning av flertallet av de interesserte.

Organisering av viltstellområder

Som alt nevnt må målet være å få samlet de mindre enheter på samarbeidsbasis til forholdsvis store, greit arronderede viltstellområder under en effektiv forvaltning. For allerede eksisterende jaktområder, sameiestreknings og bygdealmenninger gjelder det å få fastsatt hensiktsmessige forvaltningsregler; videre å få plan og aktivitet i viltstellet på de store private eiendommer og i statsalmenningene.

Organisering av et viltstellområde, om det skjer frivillig eller ved flertallsvedtak, betyr ikke at rådigheten over jaktretten må avstås til utenforstående. En inngår i et fellesskap, en kan si et tidsbegrenset jaktsameie, og dette er ikke så ulikt andre fellestiltak innen landbrukssektoren. Deltagerne oppgir nok noe av sin rådighet over egen eiendom, men får til gjengjeld rettigheter i et større fellesområde. For så vidt dette er kommet i stand på grunnlag av en helt frivillig overenskomst eller etter flertallsvedtak i henhold til jaktlovens § 21, rår deltagerne over viltstellområdet etter forvaltningsregler som de selv fastsetter, men da riktignok må ha godkjent av viltneemnda. (I det jaktloven kaller "sams jaktområde" skal forvaltningsreglene være godkjent av viltstyret.)

Om mulig bør et viltstellområde omfatte både storvilt- og småviltjakten. Dette er vel ikke alltid nødvendig, men bør være målet selv om det er ordnet med inndeling av storvilt-vall fra før.

Bortsett fra særlige forhold, bør et viltstellområde antagelig ikke være mindre enn 5 000 dekar. På den annen side kan et viltstellområde i visse tilfeller hensiktsmessig dekke en hel kommune eller større deler av den, slik vi har eksempler på i det tidligere

Storelvdal. Som det er gjort der, kan slike store områder deles inn i flere såkalte jaktfelter.

En slik oppdeling må imidlertid ikke gå ut over samarbeidet og koordineringen av virksomheten innen den større enheten. Både når det gjelder små og store viltstellområder, kan det være grunn til å søke samarbeid med naboområder for å oppnå mest mulig ensartede linjer i viltstellet, også i jaktutøvelsen. Her har vilt-nemnda en oppgave som formidler.

Fordeler ved å opprette viltstellområder

Vi skal se litt mer på spørsmålet ut fra grunneierens synsvinkel. I følge offisielle tall har vi vel 300 000 bruksenheter her i landet. Det overrasker kanskje å høre at et flertall av bruksenhetene ikke har skikkelige muligheter til egen jakt eller jaktutleie, hverken når det gjelder storvilt eller småvilt. I seg selv har altså disse mange små bruk liten eller ingen jaktlig verdi. Hvis de var sammensluttet med andre eiendommer til viltstellområder, (viltstell-lag, grunneier-lag), ville de derimot få verdi som en del av et større hele. Samtidig åpnes også mulighet for å drive jakt på et skikkelig stort område for dem som før hadde for lite terreng. De få som har eiendommer store nok til at de kan tjene som selvstendige viltstellenheter, har full anledning til å drive eiendommen som sitt eget viltstellområde. Men selv i slike tilfeller kan det være fordeler å vinne ved å slutte eiendommene sammen til større viltstellområder. I alle fall bør en tilpasse seg de hovedlinjer som følges i tilstøtende viltstellområder.

I og med at viltstellområdet er en vesentlig forutsetning for tilrettelegging av muligheter og orden på jaktens område, er jegerens fordel av denne driftsform innlysende. Viltstellområdet gir et godt grunnlag for en ordning med jaktutleie - enten ved utstedelse av jaktkort eller samlet utleie av hele området. Dette åpner mulighet for jaktutøvelse også for dem som ikke selv eier grunn brukelig til jakt.

Mange jaktterrenger har lett adkomst, og dit kommer det ofte alt for mange jegere når jaktkortsalget ikke begrenses. Jaktutøvelsen kommer i vanry og får liten verdi for den enkelte når flokker av jegere og hunder strømmer inn over begrensede marker. Konkurransen om viltet blir stor, og forholdene ødelegger også den glede en kunne ha av hunden.

Jeg har selv opplevd et illustrerende eksempel på dette ved et stort fjellterreng i Østerdalen. Terrenget antar jeg var på ca. 100 000 dekar middels god rypemark. Tenker en seg i gamle dager da det kanskje var et jaktkompani som nesten alene eller helt alene rådde grunnen i et slikt område, kunne disse få tilsammen kanskje felle flere hundre ryper i løpet av jaktseasonen. Det er slike forhold som gir forestillinger om tidligere tiders viltrikdom som vi etter sigende ikke lenger skal ha. Selv om dette siste ofte kan være riktig, antar jeg at det i dette terrenget nå da jeg var der, ble felt ca. 800 til nærmere 1 000 ryper i løpet av jaktseasonen, men da det ble solgt jaktkort til 150 rypejegere, fikk ikke hver av dem mer enn mellom 5 å 10 ryper i alt under hele jakten, og fikk således ikke noen stor glede av sin rypejakt. Til dette kom da også det som vi nettopp var inne på, at jegere eller jaktselskaper stadig støter på hverandre, stadig kom bort i hverandres hunder og ofte måtte legge om kursen. Det hele ble ikke som det burde ha vært hvis en tenker seg at kortsalget hadde vært rimelig begrenset.

Forholdet er utvilsomt at det ofte gjøres for lite for å begrense jegertallet der presset er stort, og for å fordele det mer likelig over de store vidder vi ennå har her i landet. I Norge står det gjennomsnittlig ca. 3 000 dekar jaktmark til disposisjon for hver jeger, hva vi også tidligere har vært inne på, nemlig ca. 800 dekar skog og vel 2 000 dekar fjell. For så vidt er det plass nok, men i praksis er naturligvis en så jevn fordeling som dette forutsetter, en umulighet. Mye kan likevel gjøres for å unngå den motsatte ytterlighet - overbelegg noen steder, ingen jegere andre steder.

Alle parter burde være interessert i å få løst dette problemet. Viltstellområdene åpner muligheten for en regulering så forholdet mellom jegere og jaktmuligheter blir forsvarlig. En kan f. eks. regulere antallet av jaktkort som utstedes, en kan bruke dagkort, en kan fastsette begrensende kvoter tillatt felt av hver jeger ("bag limit") eller bare tillate jakt på visse ukedager f. eks. Det er mange måter.

A bedre jaktmoralen er en viktig oppgave i viltstellet. Noe av det mest virkningsfulle er et velordnet jaktsamfunn, for som tidligere nevnt er jaktmoralen dårligst der orden og system er ukjent. Positivt kan det bety mye at den enkelte jeger kanskje opp-

lever et stimulerende fellesskap innen aktive viltstell-lag eller jegerforeninger. Grobunnen er skapt for fellesskapsfølelse og ansvar.

Forvaltning av viltstellområder

Forvaltningsreglene for et viltstellområde må inneholde bestemmelser om valg av styre og om fordelingen av myndighet mellom styre og årsmøtet (generalforsamlingen). En bør også fastslå hvor langt sammenslutningens rådighet skal rekke overfor de enkelte rettighetshavere, samt fastslå deltagerens allminnelige plikter og rettigheter. Om en vil, kan det også treffes bestemmelser i selve vedtektene om de viltstellprinsipper som skal følges. Det sier seg selv at reglene bør være så vidt mulig enkle og klare.

En av styrets første oppgaver når en skal ta fatt på selve arbeidet med viltstellområdet, er å skaffe de mest nødvendige hjelpemidler, som telefon, skrivemaskin og ellers et minimum av kontorutstyr, inkludert møte- og regnskapsprotokoller, blokker av de typer jaktkort en ønsker å bruke osv. En bør ha et godt kart over området (og kopier av det til diverse formål). Flyfoto kan også være til nytte.

Det bør settes opp en driftsplan for det praktiske arbeidet i området. Viser det seg ting senere som ikke var forutsatt da planen ble utarbeidet, får en heller foreta en justering av planen etterpå.

Forholdene er ellers så forskjellige at det ikke kan sies mye generelt om driftsmåten. Hvert enkelt viltstellområde må vurderes for seg. Men noe vil antagelig gå igjen i driftsplanene for alle viltstellområder uansett hvor de er i landet. I alle tilfeller kan det være problemer som ledelsen for et viltstellområde bør samrå seg med ledelsen av andre viltstellområder om. Som nevnt gjelder dette særlig områder som ligger i nærheten av hverandre eller støter inntil hverandre. I følge jaktlovens bestemmelser om grunneierens enerett til all jakt og fangst er det f.eks. intet i veien for at man i et viltstellområde kan innskrenke eller forby jakt på visse viltarter som det ellers er fullt tillatt å drive jakt på. Men en bør være oppmerksom på at ulikheter mellom forskjellige nærliggende viltstellområder med hensyn til hvor det kan drives jakt og hvor det ikke kan drives jakt på denne eller hin viltart, eller - enda verre - ulike jakttider innen begrensede marker, skiftende

fra det ene viltstellområdet til det andre - det er forhold som er svært uheldige. Det virvar av ulike jakttider og før hadde og kanskje delvis ennå opplever når det gjelder småvilt, bør viltstellområdene ved samarbeide seg imellom finne en løsning på. Tilgrensende viltstellag bør ta sikte på størst mulig ensartethet i jakttidene.

Den viktige oppgaven å avpasse jegerantallet til viltressursene og områdets areal har vi flere ganger vært inne på.

Et viltstellområde er i seg selv en understrekning av jaktretten, at den aktes utnyttet og kreves respektert. Selv under velordnede forhold er imidlertid et jaktoppsyn som oftest påkrevet. I visse tilfeller er det vel mulig å få til et effektivt oppsyn som ikke koster urimelig mye, kanskje som gjensidig kontroll jegerne imellom, som dugnad e.l. Mulighet for samarbeid med viltnemnd eller annet offentlig organ bør en undersøke. Når det gjelder sakens økonomiske side, kan det være verdt å merke seg muligheten for å innlede et samarbeide med kommunens viltnemnd. Viltnemnda har nemlig adgang til å nytte 25 prosent av det som kommer inn i kommunen som vilttrygdavgift til oppsyn, i visse tilfeller inntil 50 prosent. Vanligvis er det imidlertid forutsetningen for slikt bidrag at det viltstellområdet det gjelder, dekker det vesentlige av kommunen, og at viltnemnda er enig i opplegget og ordningen av jaktforholdene i området.

Vanligvis er det ikke hensiktsmessig å drive et større viltstellområde som en homogen enhet uten en viss oppdeling, særlig om området har en betydelig vekslende kvalitet og karakter. Av hensyn til viltbestand og beskatning, jegerne selv og derfor jaktutøvelsens verdi, kan en viss spredning av jegerne eller jaktlagene være hensiktsmessig. En kan dele inn viltstellområdet i jaktfelter for å få til dette. Enkelte områder av jaktterrengene har gjerne ord på seg for å være bedre enn andre og står det jegerne helt fritt å bestemme hvor de vil drive sin jakt til enhver tid, fører dette gjerne til jegerkonsentrasjoner i enkelte deler av området i den grad at ingen får noe særlig ut av jakten. I første omgang blir det da nødvendig å fordele jegerne på de enkelte jaktfelter etter et visst skjønn, så får erfaringen komme senere.

Ved slik inndeling kan det også bli mulig å tilgodese andre næringsinteresser som erfaringsmessig lett kolliderer med jegerinteressene slik som f.eks. sauholdet. I felter hvor det er nødvendig å holde sau på høstbeite kunne en da legge vinn på å holde

jegerne borte og henwise dem til andre felter. Dette kunne en så endre senere på høsten, når dyrene er satt inn.

Tiltak med sikte på bestanden og produksjonen av vilt

Vi begynner nå å nærme oss de andre linjer i viltstellet ABC, nemlig B: produksjonen eller tilrettelegging av produksjonsvilkårene og C: selve høstningsprosessen, den utnyttende del, jakten og fangsten. Men også her er det visse ting som må organiseres, og som derfor mer naturlig bør berøres under sektoren A.

For å oppnå det best mulige resultat av driften av et viltstellområde, vil en viss registrering og kartlegging være nødvendig for å finne ut hva en har å rutte med av vilt og viltmuligheter i området.

I ordningen med jaktkort har en mulighet for å få en statistikk over utbyttet av jakten fra år til år i et område. Noen bruker kort hvor baksiden skal fylles ut med oppgaver over hva som er felt. Noen bruker et dobbelt kort, der oppgavene føres på det ene som rives av og leveres inn. Vilkaaret for å få nytt kort bør være at jegeren gir disse opplysningene, for et visst påtrykk må til. Om en ikke alltid får nøyaktige tall, får ledelsen likevel en viktig og nødvendig oversikt over viltsituasjonen i området fra år til år. Ofte vil forøvrig dette forholdet bli bedre etter hvert som tiden går.

Registrering av hva det forekommer av vilt i markene eller, ennå bedre, forsøk på direkte taksering av viltbestandene, tør en vel si er en oppgave som blir mer og mer interessant etter som en driver med den.

Er det praktisk mulig, bør en forsøke å taksere mengden av hver enkelt av de aktuelle viltarter i området, men fornuftigvis innskrenket til de jaktlig sett viktigste. Både ledelsen og de enkelte medlemmer har nytte av en slik oversikt hvert år, f.eks. når en skal avgjøre det antall storvilt det skal søkes om tillatelse til å felle, og det antall småvilt-jaktkort som skal utstedes.

Det er flere metoder til taksering av viltbestander, men dette skal jeg senere gjøre nærmere rede for.

Det kan også være til nytte for det videre arbeidet, og i og for seg ikke uten en viss interesse å få tegnet inn viltets forekomster i området på et arbeidskart. Det kan gjelde tilholdssteder

for elg og rådyr, også vintertilhold, det kan gjelde tiur og orreleiker, gode felter for hare, typiske jerpebiotoper, revehi osv. På kartet bør en også føre på det som skjer av endringer i marken f.eks. ved hogst, grøfting, anlegg av veier og kraftgater, ved at innmark plantes til med skog osv. Alt vil etter hvert gi en god oversikt over de forutsetninger området har for forekomst av vilt og hvorledes disse endrer seg. Tiltak i marken med sikte på viltet bør også avmerkes. Viltforekomster nå og senere, jevnført med det kartene nå forteller, vil da gi mulighet for å bedømme eventuelle virkninger.

Av største interesse er selvsagt også spørsmålet om hva vi kan gjøre for å bevare og forbedre vilkårene for viltet i et område. Når det gjelder vilt, overvurderer vi lett betydningen av menneskelige tiltak og undervurderer naturens virkning på viltproduksjonen. Naturfaktorene er oftest helt dominerende, uansett hva vi gjør. De bestemmer mengden av skogsbær fra år til annet, de bestemmer oppgang eller nedgang, både av insekter, av mus og lemen og av vilt.

Det vi selv kan gjøre for å "dyrke" vilt (dvs. ved å legge vilkårene for viltproduksjonen til rette) blir nærmest av supplerende art. Alt beror på hvor langt vi får slippe til i markene, som for det meste er tatt i bruk for lengst til annen og som regel økonomisk viktigere produksjon. Bare få eller små områder kan nyttes helt til viltproduksjon.

Imidlertid er dette også spørsmål som jeg skal behandle nærmere senere.

Utnytting av viltproduksjonen gjennom jakt og fangst

Det fremgår av jaktlovens § 4 at lovgiverne ser på viltstellet som en form for næringsvirksomhet. Ved forvaltningen av et viltstellområde er det sikkert klokt å ha dette for øye og innse at resultatet av virksomheten - det som er utbyttet - gir den egentlige målestokk for hvor godt et viltstellområde er administrert.

Til det fullstendige opplegget for utnyttingen av et viltstellområde bør det også høre en avvirkningsplan. Gabrielsen nevner følgende punkter den bør gi svar på:

Hvilke viltslag er det aktuelt å beskatte?

Hva er en passende norm for beskatning av de enkelte viltarter?

Hvilke jegere eller jegergrupper skal ha adgang eller fortrinnsrett til å drive jakten (bare rettighetshavere eller medlemmer, ren bortleie, kortsalg osv.)?

Hvilke jaktmetoder kan komme på tale (eventuelle innskrenkninger i disse)?

Er det behov for noen regulering mellom ulike jaktformer, jegergrupper m.v. (harejakt/elgjakt, jakt/snarefangst, jakt uten hund/med hund osv.)?

Er det aktuelt med noen rasjoneringsordning enten av hensyn til beskatningsintensiteten eller for å holde jeger-tallet i overensstemmelse med arealet? Hvilke normer skal i tilfelle legges til grunn for rasjoneringen (begrensning av jaktkortsalget, innkortning av jakttiden, ukefredning, bag limit)?

Noen av disse spørsmålene er prinsipielle og kan avgjøres for lang tid fremover. Andre må vurderes fra år til år ut fra den aktuelle situasjon.

En bør følge den linjen å utnytte alle viltarter som har naturalverdi eller jaktlig sportsverdi og som forekommer i slik bestand i området at det er grunnlag for en regulær avvirkning. Dette gjelder også trekkende vilt som bare til sine tider er i området.

Dette med utnytting av viltproduksjonen skal vi imidlertid komme nærmere inn på senere.

Særlige tiltak innen de enkelte viltstellområder

Det er vel ikke galt å si at det nok alltid kan være behov for opplysning innen rekken av utøvere av det praktiske viltstell, enten de er jegere eller grunneiere. At aktive jegerforeninger tar seg av opplæringen av jegerne, er det mest rimelige. Men også fra viltstellområdenes side kan det bidras her, og et effektivt samarbeid med jegerforeningene er bare av det gode.

Behovet for opplysning gjelder f.eks. kjennskap til jaktloven, til viltet, kjennskap til våpen og ammunisjon, sikkerhetsspørsmål, hunder og bruk av disse, feller og fangstmåter, bare for å nevne

noe nærliggende. Møtekvelder og markdager hører derfor med til driften av et viltstellområde, ikke minst fordi slike arrangementer også fremmer medlemmenes følelse av å tilhøre et aktivt og hyggelig fellesskap.

Opplysningsvirksomheten kan skje i forbindelse med slike programmer i form av foredrag, kåserier, film, lysbilder, studierirkler og forskjellige former for konkurranser, som jaktstier, konkurranser om viltkjennskap og mye mer.

Øvelse i skyting på lerduer, på løpende elg osv. er både aktuelle, populære og dessuten meget nyttige tiltak. På innendørs møter i den mørke årstiden kan en også trene på miniatyr-elgbane og lignende.

Mer kunne nevnes, men hensikten her er bare å peke på mangfoldigheten av oppgaver som ledelsen og medlemmene av et viltstellområde står overfor.

(A. fortsatt)

Registrering av viltforekomster og viltproduksjon.
Taksering av viltbestanden.

Vi har tidligere vært inne på betydningen av i praksis å registrere hva en har av vilt i et område og om mulig å forsøke å takserer de viltbestander en har der. Det er imidlertid ikke bare de aktuelle bestander en har bruk for å vite men ofte også hvor meget det produseres av vilt i området.

Det er også nyttig å få oppgaver over avkastningen gjennom jakten, eventuelt fangsten. Det blir således flere ting som kommer inn under dette å registrere vilt og viltproduksjon i et område. Som jeg har vært inne på bør en hvis det er praktisk mulig forsøke å takserer mengden av hver enkelt av de aktuelle viltarter i området, men fornuftigvis innskrenket til de jaktlig sett viktigste.

Taksering av viltbestander synes å være en aktivitet vel egnet til å styrke interessen for viltet og for et fornuftig viltstell. Det synes å gjelde både den enkelteperson og samarbeidende lag, både ledelsen og de enkelte medlemmer som deltar i viltstell i et område, vil ha nytte av den oversikt slike takseringer kan gi hvert år, f.eks., som nevnt, når en skal avgjøre det antall storvilt det skal søkes om tillatelse til å felle eller det antall småvilt-jaktkort som skal utstedes.

Jeg nevnte at allerede i ordningen med jaktkort har en mulighet for å få en statistikk over utbyttet av jakten fra år til år som kan være meget nyttig, for selv om en ikke alltid får nøyaktige tall, får ledelsen eller eieren av området likevel en nyttig og nødvendig oversikt over viltsituasjonen i området fra år til år.

Jeg nevnte også at det kan være interssant og til nytte for det videre viltstellarbeidet i et område å få tegnet inn viltforekomstene på et arbeidskart og nevnte også forskjellige ting som der kunne være aktuelle, og da ikke bare viltforekomster. En kan også tegne inn det som skjer av endringer i marken og også avmerke på kartet om noe foretas med sikte på å bedre vilkårene for viltet.

Taksering av vilt kan drives året rundt om en måtte ønske det, alt etter hvilke viltarter det gjelder og hvilke metoder en vil bruke. Både av den grunn og av andre er slik virksomhet derfor egnet til å kanalisere aktivitetstrangen hos viltinteresserte i et spor som gir kunnskap og saklig innsikt, både når det gjelder bestand,

bestandsvekslinger, viltets valg av oppholdssteder, dets forflytninger, dets adferd osv.

Virksomheten er forøvrig vel egnet for samarbeid mellom flere interesserte personer, og kan derfor ofte utøres som en organisert virksomhet. Resultatene vil ikke bare kunne være til nytte for den jaktberettigede, men også for viltstellkonsulenter og andre som har viltstell som profesjon, ikke minst for administrasjonen, lokalt eller sentralt. Den økte innsikt vilttaksring gir i de stedlige vilkår for vilt, vil dessuten inspirere til mer overveide og fornuftige tiltak enn en ofte har vært vidne til hos dem som helst trækker i gamle spor. Taksring av viltbestanden skulle egentlig være den første forutsetning nesten for alle viltstelltiltak i marken, og vil ofte være en forutsetning for tiltak på administrativt plan.

Det må sies litt om de bestandsbegreper vi kommer inn på. Det kan f.eks. være tale om vårbestand av en viltart, det kan være tale om produksjonen (foryngelsen), og da når det gjelder småvilt, om kullstørrelser, når det gjelder storvilt om kalveprosenter. Oftest vil det være aktuelt å finne høstbestanden før jakten. Det kan være tale om å finne avkastningen, eller om å taksere for å finne avgangen f.eks. i løpet av en vinter.

Vi kan få bruk for begreper som gjennomsnittlig eller midtels bestand, eventuelt tetthet, dvs. antall dyr pr. arealenhet. Det kan også bli tale om frekvens, dvs. antall observert pr. time (evt. dag) eller pr. kilometer. Taksring kan baseres på direkte telling, på relative forhold av kjent størrelse, f.eks. prosent av helheten, prosent hanner kontra hunner, og på beregning på grunnlag av stikkprøver. Mulighetene er mange.

Ved vilttaksring vil det ofte være en ganske stor usikkerhetsmargin. Årsaken ligger i det faktum at en normalt bare ser en meget liten del av det antall vilt som er i markene. Våre evner til å observere er begrenset, viltet flykter utenfor syns- og hørevidde. To forskjellige flokker sett hver for seg kan bli tatt for å være samme flokk eller én flokk sett to ganger kan bli tatt for å være to. Går flere stykker vilt ut på en gang, ser vi kanskje 2-3 mens det gikk ut 4-5. Flyktende vilt drar med seg vilt vi ikke har sett. I sporsnø kan flere stykker vilt ha gått i samme spor osv. En alminnelig feilkilde er at antall dyr i flokker "tippes" i stedet for å telles. Det kan unnskyldes med mangel på tid eller

brukbar sikt. Et tap skjer også ved at det går ut vilt som en ikke får artsbestemt i farten.

Generelt er å si at de fleste feilkilder fører til undervurdering av en viltbestand, til dels sterk undervurdering. For enkelte viltarter kan det skje en overvurdering av antallet. Et viktig problem er å unngå et utvalg av visse terrengtyper ved valg av takstrute, f.eks. at en bare går der hvor en tror det er mest vilt. Alt dette viser betydningen av observatørens personlige forutsetninger og takseringslederens forstand på å velge folk som har god iakttagelsesevne, god artskunnskap og kritisk vurderings- evne.

Stor betydning ved taksering av vilt har de vekslende tider av døgnet og årstidene og også vekslende vær og føreforhold. Et par ord bør sies om utstyret. Det kan foruten diverse befordringsmidler også innebære at man må ha karter, kompass, skritt-teller, kikkert og journal til feltbruk. Spesialmetoder basert på jakt- eller fangstapparater og merking av vilt krever spesielle hjelpe- midler.

De forskjellige viltarter byr på høyst ulike takserings- problemer. En må derfor oftest anvende ulike metoder på forskjellige viltarter. Hårviltet reagerer mest på det de oppfatter med lukte- sansen, mange av dem er dessuten skumrings- og nattdyr. Dette be- tyr ikke så mye for observasjon av dyr eller telling av dyr som lever åpent; men ellers virker disse forhold til at pattedyr stort sett er vanskeligere å takserer enn fugl.

De fleste takseringsmetoder tar sikte enten på relative tall for en bestands størrelse eller på absolutte (faktiske) individ- tall. Det siste kan være antall f.eks. pr. hektar eller km² eller innenfor et visst område.

Metoder til å fastslå absolutte individtall

1. Direkte telling
2. Indirekte (partiell) telling
3. Merking- og gjenfangstmetoden
4. Beregning basert på endring av forholdstall ved felling eller fangst
5. Prøveflate-taksering
6. Linje- (egt. stripe-) taksering (under visse

forutsetninger *)

Metoder som bare gir relative tall

7. Timetakseringsmetoden
8. Linjetaksering
9. Taksering på grunnlag av spor-frekvens
10. Telling av vilt på grunnlag av låter (krysspeiling)
11. Taksering (registrering) av årets foryngelses-rate
12. Telling av trekkfugl som passerer.

Vi skal begynne med å ta for oss de første metodene, de som går ut på å fastslå det faktiske antall individer i en bestand.

Direkte tellinger

Direkte tellinger, når dette er mulig, gir naturlig nok det sikreste resultat. Når det gjelder vilt på et lite område hvor det er lett synlig, kan metoden være grei nok, f.eks. fugler som ligger på en vannflate. Men telling kan også være så vidløftig og kreve et slikt apparat at det må skje i offentlig regi eller iallfall være omfattende organisert. Eksempler er flytelling og bakketelling av villrein. I første tilfelle telles enten direkte fra flyet eller - når det er storeflokker - fotografers det og telles på bildene etterpå. Ved bakketelling er et stort mannskap ute, fordelt oftest to og to og teller dyrene, hvert lag i sitt felt.

Elgtelling går best på god sporsnø, den krever ofte et stort mannskap. Området deles inn i passende felter, f.eks. på 2 000 dekar, og tellingen utføres av en eller best to mann i hvert felt.

Feltet ringes og krysses, så en finner ut hva som er der av dyr mens en samtidig holder rede på inn- og utspor.

Ved alle slike organiserte tellinger må tellingsledelsen etterpå sette observasjonene sammen, vurdere feilmuligheter, og så komme frem til det samlede antall dyr i området.

---

* En mer eksakt metode er King's metode. I praksis sikrere er en norsk forbedring av King's metode, basert på to mann som går parallelt. Det vil føre for langt med beskrivelse her.

Telling på fugleleiker om våren brukes en del for å få et inntrykk av stammen av storfugl og orrfugl. Riktignok får en som oftest bare sikre minimumstall, idet det særlig er problematisk å få virkelighetsnære tall for den hunnfuglen som innfinner seg på leikene. Ofte gjør en nok klokest i å regne tallene for relative, men som slike gir de iallfall et brukbart inntrykk av bestandsvariasjonene fra år til år.

Indirekte (partiell) telling

Indirekte telling vil si at en teller individer eller ting som står i et visst forhold til hele bestanden, og så beregner bestanden på grunnlag av det. Eksempler er telling av hi, prosent bebodde, og omregning etter det gjennomsnittlige antall dyr pr. bebodd hi, også telling av f.eks. beverhytter etter samme prinsipp. En kan nevne telling av reder og beregning etter gjennomsnittlig antall fugl pr. rede. Lignende kan en oppnå ved å telle en hekkebestand (eks. i en sjøfuglkoloni) om en kjenner forholdstallet mellom hekkende og ikke hekkende individer.

Merking- og gjenfangstmetoden

bør helst bare brukes under vinteskapelig kontroll. I prinsippet er det en enkel metode å merke et visst antall individer i en bestand og så siden ved fangst, felling eller direkte iakttagelse fastslå hvor stor prosent av bestanden som er merket. Et godt eksempel er bruken av lett synlige halsbånd på rådyr, slik det praktiseres ved Kalø i Danmark.

Beregning basert på endring av forholdstall ved felling eller fangst

I en fasanbestand felles 100 haner. Før avskytningen var det 4 haner pr. 5 høner. Etterpå er forholdstallet endret til 3 haner pr. 5 høner. Antall haner i bestanden er altså redusert med en fjerdedel. Til å begynne med må det da ha vært ca. 400 haner, og da det var 4 haner pr. 5 høner må det være ca. 500 høner i bestanden. Totalbestanden før avskytningen var følgelig ca. 900 fugler. Nå etterpå ca. 800.

En viktig forutsetning for en slik metode er imidlertid at det er forløpt så kort tid at annen dødelighet, f.eks. av naturlige årsaker, stort sett kan sees bort fra.

Prøveflate-taksering

Prøveflatemetoden egner seg best for viltarter der det er praktisk mulig å fastslå individtallene innenfor nærmere avgrensede områder. I forskning brukes metoden ofte for å taksere småfuglbestander, den tid av året de er knyttet til territorium og rede. I USA brukes metoden for prairie-hønsefugl. Fuglene oppsøkes, eventuelt med hund eller på sporsnø, og telles innenfor et avgrenset område. Bestanden innenfor et større område beregnes. Som et større område gjelder bare terreng av samme type som prøveflaten. Ellers må en bruke en prøveflate for hver terrengtype.

Linjetaksering

Ordet linjetaksering - en betegnelse overtatt fra skogbruket - er for så vidt ukorrekt som det er en stripe av en viss bredde en dekker ved takseringen. Den amerikanske betegnelsen "strip census" - stripetaksering - er således bedre.

Det er flere former for linjetaksering. En ofte brukt metode består i at to eller flere mann går parallelt gjennom terrenget i en viss avstand fra hverandre og teller det viltet de ser. Mannskapene skal helst gå så de har god kontakt, selv ved konstant innbyrdes avstand, og skal forutsetningsvis observere alt vilt i mellomrommene mellom seg og til en viss avstand på yttersiden av hver fløyemann. Tellingene sammenholdes av og til, så en kan få strøket eventuelle dobbelt-tellinger. Denne metoden har som oftest vært brukt i svensk og finsk praksis.

En kan også taksere en småviltbestand ved bruk av hund, gjerne ved å følge samme rute hvert år, så resultatene blir sammelignbare. En bør da være ubundet av rette linjer. Bestanden kan grovt regnes ut hvis en kan forutsette å ha noenlunde kontroll over hvor langt hunden slår ut til sidene og at den dekker terrenget så noenlunde 100 prosent eller iallfall kan bedømme hvilken prosent den dekker. Går en 10 km og hunden har slått ut 50 m til hver side, vil en få antall fuglevilt, f.eks. ryper pr. km², enten direkte eller ved beregning.

Vi skal så ta for oss metoder som bare gir relative uttrykk, for bestand eller produksjon.

Timetakseringsmetoden

er den enkleste av alle, men den egner seg best i skog. Den er basert på antall vilt observert pr. mann pr. time. En er ikke bundet til bestemte linjer, men bør likevel følge en noenlunde representativ rute. En teller alt det viktigere jaktbare viltet en observerer. (Kråkefugler og ekorn blir for mye å ta med.) I praksis brukes antall vilt observert pr. ti timer, det gir greiere tall (og pr. mann hvis to eller flere går sammen i en viss avstand, helst ikke under 50 m mellom hver). Metoden som kan brukes hele året unntatt sommeren når viltet trykker, er egnet til på enkleste måte å følge vekslinger i viltbestandene fra tid til annen.

Linjetaksering

kommer også inn som en relativ metode, hvis forholdene av en eller annen grunn er slik at en ikke tør stole på at en får tall for det faktiske individtall i bestanden. Det siste er nok svært ofte tilfelle.

Taksering på grunnlag av sporfrekvens

er egnet til bruk på sporsnø. En takserer på grunnlag av hyppigheten av spor i snøen. (Dette er prinsippielt en annen metode enn den nevnte organiserte telling av elg på sporsnø.) En går enklest frem ved å telle hvor mange ganger under turen observatørens spor krysses av spor av de forskjellige viltarter. Som kryssning regnes da også spor, f.eks. av en hare som har gått i observatørens rute, f.eks. skisporene fra forrige gang, og forlater dette igjen uansett til hvilken side. Går en en fastlagt rute hvert år, (men gjerne flere ganger hver vinter) får en godt sammenligningsgrunnlag fra tid til annen.

En kan også telle på tilfeldig valgte kilometre og kan likevel få brukbare resultater, men en bør da legge turene slik at en ikke foretrekker visse terrengetyper, men får et gjennomsnitt som er så vidt mulig representativt for hele det området en vil undersøke.

Sporsnøfrekvens egner seg best for hårvilt, foruten storvilt for hare, ekorn, rovdyr som rev, mår, villmink, røyskatt osv. Viktig er det å telle på en bestemt dag etter siste snøfall f.eks. på 2-3 dager gammel snø. Helst må det gjøres likt hver gang.

Telling av vilt på grunnlag av låter

Når hannene hos forskjellige viltarter i brunst-tiden eller spilltiden lar seg høre og ofte oppholder seg på bestemte steder i terrenget, gir dette et visst grunnlag for å bestemme deres tallrikhet i et område. Gjentas dette, f.eks. fra år til år, gir det et visst grunnlag for å bedømme forandringer i vedkommende viltarts tallrikhet.

Ofte er en nok da fristet til å forutsette at det for hver hann som lar seg høre, også forekommer et visst antall hunner og ungdyr (eventuelt hanner som ikke lar seg høre). Men her er en nok på atskillig usikker grunn, for slike forhold varierer sterkt.

Taksering av årets foryngelses-rate

Under takseringer av storviltbestander nytter en ofte anledningen til å fastslå innslaget av kalver, f.eks. i prosent av hele bestanden. En kan da bedømme eller beregne årets ungdyr-produksjon, og får da i beste fall absolutte tall.

Som oftest blir det imidlertid tale om relative tall, særlig for småvilt, f.eks. skogsfugl og ryper. Hos skogsfugl kan en supplere tellinger av fugl på leikene om våren med observasjoner av kull på sensommeren, enten antall kull pr. tid eller strekning, men det beste resultat gir notater om kullenes størrelse. Her skal en imidlertid være oppmerksom på at en får noenlunde pålitelige resultater først så sent som sist i juli. Dette kommer av at det tidlig på sommeren ofte kan foregå en sterk reduksjon av skogsfuglkullene, mens reduksjonen senere gjerne er mindre.

Etter 20. august kan en bruke hund og det gir naturligvis bedre resultater enn om en går uten, fordi en gjerne får et større og sikrere materiale.

Telling av trekkfugl som passere

har interesse helst bare under spesielle forhold som vanligvis vil være lite aktuelle under vanlig viltstellarbeide. Metoden forutsetter en særlig artskunnskap og atskillig rutine i rask telling når flokkene er store.

Som generell regel gjelder i praktisk vilttaksering at metoden ikke alltid er avgjørende. Har en funnet frem til en metode en synes er brukbar, er det viktigere at en bruker samme metode hvert år.

B. Den produktjonsrettede del
("dyrkende" del)

Hvorledes bevare og forbedre vilkårene for viltet og viltets produksjon?

Som før nevnt overvurderer vi lett betydningen av menneskelige tiltak når det gjelder viltet og undervurderer naturens virkninger. Jeg nevnte at naturfaktorene ofte er helt dominerende og bestemmer mengden av bær så vel som av insekter, smånagere og vilt. Ingen tviler på dette når det gjelder lemen, men de samme fenomener blir ikke plutselig viltstelletts fortjeneste eller feil fordi om vi kommer over til jaktbare arter. Når det i lang tid er lite skogsfugl, er det vanligvis ikke jakten som har skylden, det er foryngelsen som slår feil flere somre på rad. Etter gode somre er det snart skogsfugl igjen. Av og til kan vår tids driftsmåter utilsiktet påvirke viltbestanden.

Jeg nevnte også at det vi selv kan gjøre for å legge produktjonsvilkårene for vilt tilrette, nærmest er av supplerende art og kommer an på i hvilken grad vi får slippe til i markene som for det meste allerede er tatt i bruk til andre formål.

I viltøkologien har en vært inne på vilkårene for viltforekomst, for dårlig eller god produksjon av vilt, en har vært inne på begrepet bæreevne, og vi kan også ta i betraktning markenes bonitet. I dette tilfelle burde vi helst bruke uttrykket viltbonitet. Vi har vært inne på at god mark produserer mer enn dårlig mark, også når det gjelder vilt. God mark har som regel større evne til å kunne tilfredsstille viltets krav både til næring, beskyttelse og forplantningsmuligheter. Vi har også vært inne på viltets formeringsevne. Denne er i allminnelighet så stor at vi ville ha fått store bestander hvis det ikke var negative faktorer som reduserte forplantningsresultatet.

Vi vet også at individtallet av enkelte viltarter varierer fra år til år, både på gode og dårlige områder, men gjerne slik at variasjonene skjer på et høyere nivå i gode områder og på et lavere nivå i dårlige områder, slik at vi, selv om vi ser bort fra svingningene, vil være interessert i hvorfor enkelte marker alltid er relativt rike på vilt, mens andre marker nesten alltid viser dårlig viltbestand.

I viltøkologien regner en som en noenlunde almengyldig regel at et terreng - la oss si av en viss bonitet - normalt bare kan "bære", dvs. gi livsbetingelser for, et bestemt antall individer av en art. Individtallet kan godt være lavere, men da vil det ofte være en tendens til at det kommer inn individer utenfra etter en tid, eller også vil den tilstedeværende stammen produsere noen individer mer enn den ellers ville ha gjort. Forsøker vi på den annen side å øke antall individer, f.eks. ved å sette ut vilt, vil resultatet bli at naturen selv fjerner overskuddet på en eller annen måte, hvis vi ikke samtidig gjør noe med området forøvrig for å skape bedre vilkår.

Når vi vet at bæreevne og bonitet i viltmarkene har en så avgjørende innflytelse på bestandenes størrelse, er det åpenbart at sjansen for å øke en viltbestand i første rekke ligger i den mulighet vi måtte finne for å øke bæreevnen for viltet i et område, slik at viltet kan få utnyttet sin produksjonskapasitet bedre. Boniteten er det vanskelig å endre, den er i høy grad naturgitt.

Nå er det kanskje en noe for tradisjonell tankegang dette at viltstell alltid skal gå ut på ensidig å skaffe mere vilt. Det forekommer jo viltarter hvor man mener bestanden er mer enn stor nok så man har skadeproblemer. Da kan det tvert i mot være spørsmål om å redusere bestanden. Det er i hvert tilfelle best å spørre seg først hva en egentlig er ute etter. Kanskje vi står overfor en situasjon da bruk av markene til andre formål er så pass intensiv at det ikke er levnet noen mulighet for å gjøre noe særlig for å øke viltbestanden.

I andre tilfeller foregår det stadig forandringer i landskapet som kanskje er til ulempe for viltbestandene. Spørsmålet er da heller om vi ikke i første omgang skal gå inn for å bevare det vi allerede har. Det kan også være grunn til å spørre om vi utnytter den produksjonen som allerede er, slik at det viktigste for oss kanskje kan være å gå inn for en bedre utnyttelse før vi gjør noe mere. Slike ting bør være på det rene før vi går inn for å bedre forholdene for viltproduksjonen.

Så noen detaljer.

Variasjon i terrenget er særlig viktig. Årsaken er innlysende: Viltet trives bedre, og følgelig gjerne i større bestand, når det finner alle behov dekket innen et lite område. Eksempler er veksling i boniteter og hogstklasser, overgang skog mot innmark og

strender, veksling mellom myr og fast mark, bar- og lauvskog og naturligvis vekslende topografi og forekomst av grustak, småpytter, bekker osv.

Der det er få muligheter for direkte positive tiltak, er det desto viktigere å bevare det som er, dvs. de trekk i landskapet som tjener viltet, særlig det viltet en helst vil ha. Ellers river vi kanskje ubetenksomt ned mer enn vi på lang sikt kan reparere.

I fjellet er det ikke mange muligheter å velge i for å forbedre viltproduksjonen, så meget mer som store områder nå legges under vann for uoverskuelig fremtid som ledd i kraftutbyggingen. Overfor så store interesser blir viltstellet på vikende front. Positive fra viltstellet synspunkt synes derimot enkelte omlegginger å være av tidligere tamreinområder eller reintomme fjell til "villreinområder". I mange fjell som utviklingen "frigjør" for annet bruk av beite, synes det som en slik omlegging er et lønnsomt tiltak, både jaktmessig og nasjonaløkonomisk sett.

Biotopskjøtsel

For å bevare og eventuelt bedre produksjonsvilkårene for vilt blir det ofte tale om det vi kaller biotopskjøtsel. Den går i hovedsaken ut på å bevare eller øke terrengets ressurser av mat, beskyttelse og forplantningsmuligheter for viltet.

Skogen er en av de viktigste produksjonsmarker for vilt i vårt land. Skogbehandlingen kommer derfor i første rekke. Et sterkt innslag av gress på hogstflatene, gjerne smyle, synes å være til fordel for hårviltet, ikke for fugleviltet. På den annen side er bærlyngmarker til fordel for skogsfuglen. Innslag av lauvskog er viktig for så og si alt matnyttig vilt, bl.a. som beite også når marken er dekket av snø. Utrydder en lauvskogen, mister orrfuglen bjørkene den beiter i, jerpebiotopene forsvinner også, og dermed fuglene selv. Hvor skogbrukeren kan tolerere tiurens typiske beitefuruer, bør disse få stå. En bestemt sopp-art som infiserer enkelte furuer - og det er vel en grunn til at en vil ha dem vekk - gir nålene et høyere eggehviteinnhold og vel også en spesiell smak som storfuglen liker.

Nyere undersøkelser tyder på at et godt vinterbeite, under ellers like forhold, fremmer skogsfuglenes foryngelse ved å gi livskraftigere egg og kyllinger.

Visse hogstklasser er mer foretrukket av viltet enn andre. Enkelte mener således å ha erfart at haren langt foretrekker hogstklasse 2 og 3 fremfor den gamle skogen.

Grøfting kan virke gunstig ved at det kommer oppslag på tidligere uproduktiv mark. Men grøfteprofilen kan ha betydning, idet visse grøftetyper kan virke som dødsfeller for viltets spede unger.

Skånsom brenning av enkelte utmarkstyper som ledd i markberedningen kan virke gunstig. Sterk brenning virker motsatt.

Forsøk som er gjort i våre sørvestlige fylker på grensen mellom Agder og Rogaland synes å ha begunstiget skogsfuglbestanden adskillig.

Planting kan være til hjelp for viltet, særlig planter som viltet bruker til mat. Når skogbare felter tilplantes, har haren i første omgang en fordel av de økte dekningsmuligheter, men når skogen blir høy og tett over større områder, er virkningen negativ. På avsides utslåtter og nedlagte plasser kan en forsøke å rive opp dekket og så korn eller dyrke formargkål. Viltet finner det snart. Tiltak etter disse linjer er forsøkt i enkelte kraftgater. Her veksler mulighetene ofte for hver 50 å 100 meter. Noen steder kan en dyrke "juletrær" som samtidig gir utmerket dekning, andre steder kan en få til fint beite av busker, gress og urtevekster.

Gjødsling foretas nå i mange skogsmarker. Det siktes på økt skogproduksjon selvsagt, men det økte innslaget av markvegetasjon drar viltet fordel av. Mindre gunstig er det for at selve furuforyngelsen på grunn av gjødslingen tiltrekker skadedyr som f.eks. elg. Det synes imidlertid å ha mye å si hva slags gjødning som er brukt, således viser professor Brantsegs forsøk i Østerdalen at elgen særlig tiltrekkes av furuforyngelse som er gjødslet med kalkammonium.

Overrisling av tørre marker ved grøftesystemer kan også tenkes å gi resultater som foruten å tjene skogen, også kan tjene viltet.

Mye av det som er nevnt gir ikke bare viltet økt tilgang på mat, men også bedre beskyttelse. En skog fri for bunnvegetasjon er ofte dårlig i så måte, men er kroneskiktet forholdsvis tett, hjelper det viltet om vinteren ved å skjerme en del mot snøfall, slik at særlig rådyrene kan ta seg lettere frem. Det spørs om en i en rekke tilfelle uten å skade skogproduksjonen ikke kan la tynningen

levne noe til dekning i det lavere skiktet. Særlig viktig er le-
belter ut mot skogkanter o.l. Viltet søker også tilplantede vei-
og jernbaneskrånninger og til buskas langs grøfter. Ferdselveier,
turistruter og skiløyper bør unngå de steder viltet naturlig søker
hen til når det vil ha ro. Dette er kanskje særlig viktig i yngle-
tiden om sommeren og på vintertiden når snøen ligger høy og dyrene
direkte kan skades av å bli jaget.

Noe av det som er nevnt virker også til å bedre viltets for-
plantningsmuligheter. Det viktigste å ta hensyn til er vel ellers
viltets behov for ro i yngletiden. Av aktive tiltak er det ikke
stort annet å peke på enn forsøk med å arrangere hekkeplasser f.
eks. for ender og de fuglene vi kaller hullrugere, hvor også et
par andearter kommer inn. Under mer parkmessige forhold kan en
lage kunstige småøyer som endene bruker til redeplass, men dette
har ikke særlig praktisk betydning hos oss. Skogsdriften fjerner
morkne trær nesten over alt etter hvert, slik at hullrugerne mis-
ter hekkeplasser. Vi kan bøte på dette ved å sette opp rugeholker
for forskjellige fugler, bl.a. for kvinand.

Hos oss som i andre land finnes det områder som hverken jord-
eller skogbruket er interessert i og som kunne forbeholdes en produk-
sjon av vilt. Store arealer, f.eks. i fjellet, produserer riktig
nok ikke nevneverdig beite, de er nærmest impedimenter. Hvor fjel-
let produserer beiter som ikke er utnyttet særlig, hverken til
bufe eller tamrein, vil viltet i de fleste tilfeller selv sørge
for utnyttelsen. I slike tilfeller beror det mest på om vi har vill-
rein i området og på den jaktlige utnyttelsen av denne, i hvilken
grad beitene nyttes. Visse områder i skog ligger bedre til rette
for en rimelig utnyttning av viltproduksjonen. Vi har til dels
store myrstrekninger som hverken produserer skog eller noe annet,
men som ved relativt små oppdemninger som lager forholdsvis grunne
vann kan produsere både fisk og vilt, det siste i form av ender og
annen fugl knyttet til vann.

Tradisjonelle viltstelltiltak

Det er naturlig at en ofte tenker på viltstelltiltak av mer
tradisjonell karakter. Litt må sies om disse, bl.a. fordi virk-
ningen av dem ofte er omstridt. Dette ville neppe være tilfelle
om de bare ble brukt i de riktige situasjoner.

Utsetting av vilt er et godt eksempel. Å bringe fremmede viltarter inn i den stedlige fauna medfører alltid fare for uforutsette skadevirkninger. Jaktlovens § 54 setter derfor forbud mot slik utsetting. Selv når en vil sette ut en vanlig norsk viltart, må en ha Viltstyrets samtykke, hvis det ikke finnes slikt vilt på stedet fra før. En står mer fritt når en vil føre individer til en allerede eksisterende stamme. Men en bør være klar over at såkalt "blodoppfriskning" for det meste ikke har noen støtte i forskningen. Får en tillatelse til å sette ut vilt på øyer som står tomme, og som så og si venter på at en viltart skal komme å ta beitene i bruk, er det ofte vellykket. Utsetting av fasaner har slått forholdsvis bra til de forholdsvis få stedene i landet hvor forholdene har egnet seg for dette vilt. Utsetting av nye viltarter, fremmede for landet, vil bli særskilt behandlet i en senere forelesning.

Foring av vilt, et tiltak som kan ha betydning i vinterhalvåret, stimulerer ofte interessen for viltstellet. Hos oss vil en ofte høre fremsatt den påstand at våre viltarter klarer seg uten foring. Det er sikkert riktig når det gjelder de viltartene vi har hatt her i landet i årtusener, som elg og hare f.eks., men i harde vintre kan det være påkrevet å forsøke å hjelpe slike arter som vi har fått inn i landet fra mildere klimaregioner, som rådyr, fasaner og rapphøns. Mulige skadevirkninger innskrenker seg til at vilt på faste foringsplasser kan bli særlig utsatt for rovvilt, eller til at viltet narres til å bli på steder som de burde ha forlatt før alt vannet fryser til. Har en først begynt å fore, må en fremfor alt ikke slappe av sent på vinteren, da vårvinteren er den mest kritiske tiden.

Bekjempelse av rovvilt i sin alminnelighet kan trygt betegnes som en nokså bortkastet form for viltstell, noe hundre års erfaring tydelig har vist. Dette hindrer ikke at det kan være nødvendig å "luke bort" enkelte plagsomme individer: reven som tar lam, villminken i fiskedammen, hønsehauken som stadig gjester hønsene. En skal heller ikke se bort fra at rødreven og visse andre rovdyr har sin jaktportslige verdi eller pelsverdi. Denne muligheten er det god grunn til å utnytte bl.a. til jakt på ettervinteren når det er stille på jaktsektoren ellers.

Totalfredning, særlig av småvilt, har mange ansett som et nødvendig ledd i bestrebelsene for å få mere vilt i våre marker. Det er imidlertid terrengets bæreevne og produksjonsmuligheter som er avgjørende for hvor stor bestand en jevnt over har i et terreng. Fornuftige folk pleier nå ellers å velge botemidlene etter årsaken.

Skyldes det ikke jakten at en viltbestand er svak, kan det som regel heller ikke ha noen hensikt å frede. Småviltet er formeringskraftig nok til at det for det meste tåler den beskatning det er utsatt for. Er pågangen av jegere i et område for stor, er det en mye smidigere og for alle parter mer tilfredsstillende ordning, om en ved begrensning i kortsalget eller på andre måter nevnt tidligere, avpasser jaktintensiteten så den svarer til hva terrenget har å by på.

Totalfredning er derimot berettiget for å redde dyrearter som er kommet ned på et kritisk nivå og holder på å forsvinne. Vi har hatt noen få slike tilfeller, f.eks. bever, mår, fjellrev og fiskeørn.

C. Den utnyttende del

("høstende del")

Utnytting av viltproduksjonen gjennom jakt og fangst

Jaktlovens § 4 fremhever at viltstellet skal sees på som en form for næringsvirksomhet. Det er da også et spørsmål hvilket utbytte vi har av denne næringen, hvilken avkastning denne næringen gir oss.

Viltstellnæringen har sine "produkter" likesom andre næringer har sine. Realverdien av viltstellets produkter er riktig nok vanskelig å fastslå. En tenker vel først og fremst på selve naturalutbyttet, avkastningens kjøttverdi som vi har kalt den. Men også sportsverdien eller rekreasjonsverdien kommer i høy grad inn. Bruker vi som mål det en jeger i alt er villig til å betale for å få oppleve å gå på jakt, oppdager vi - om ikke før - hvor mye større sportsverdien vanligvis er enn naturalverdien av utbyttet når det gjelder jakten. Det er kanskje særlig fremtredende i dag, med det raskt økende behov for rekreasjonsmuligheter.

Allerede som det nå er, utnyttes denne siden av jaktverdien i adskillig utstrekning ved bortleie. Et velordnet jaktsamfunn, og det er vel det vi bør ønske oss, gir imidlertid et grunnlag for å utvikle disse inntektsmulighetene adskillig mer, f.eks. gjennom en rimelig oppvurdering, bl.a. fordi selve jakten under ordnete forhold blir mer verdt.

Det må også være riktig å regne inntekter som tilflyter bygdene i form av transportleie og utleie av husvære og ved salg av varer og tjenester i forbindelse med jakten, som produkter av viltstellnæringen. Alt sammen betyr jo i egentligste forstand en utnytting av våre viltressurser.

Utnytting av storvilt

I en jaktlig utnyttelse av et område bør en følge den linjen å utnytte alle viltarter som har naturalverdi eller jaktlig sportsverdi og som forekommer i en slik bestand at den gir grunnlag for en regulær avvirkning.

Hvilken beskatning av en viltstamme kan vi så tillate oss om vi vil drive beskatningen rasjonelt? Spørsmålet er ikke så

enkelt å besvare, men en enkel betraktningsmåte bør vel anses som grunnleggende. Vi var i en annen forbindelse inne på at det hvert år skjer en omsetning i en viltbestand idet det fødes dyr og dør dyr. Denne omsetning kan for enkelte viltarters vedkommende være meget stor og ligge på en størrelsesorden av ca. 80 prosent av det potensielle utgangspunktet regnet i foreldredyr pluss unger eller egg. For våre storviltarter vil det som regel ligge adskillig lavere, som det ble nevnt eksempelvis om rådyr. Man kan f.eks. regne ut at for en rådyrbestand som er i balanse med beitegrunnlaget er den årlige omsetning av individer så stor at vi kan ta ut om vi vil så lite som null, men også så meget som 25, ja kanskje 30 prosent, uten at det tallmessig influerer på bestanden fra år til år.

For villreinen og andre hjortedyrs vedkommende er situasjonen anderledes. Her er de store rovdynene, som før sikkert spilte en stor rolle som regulerende faktorer for våre større hjortedyr, nå borte som regulerende faktorer. I stedet kan overbeiting og næringsmangel bli vikarierende faktorer. Jakten må ikke her bare ta sikte på en økonomisk utnyttelse av stammen, en må ta i betraktning at den er et nødvendig middel til å regulere bestandens størrelse, slik forholdene er i dag.

Ser en på de opplegg for storviltjakten som praktiseres eller foreslås, viser det seg hvor viktig det er å ha en målsetting klart for øyet. Når det f.eks. gjelder villreinjakten, må så vel myndighetene som de opinionsdannende krefter som influerer på utviklingen, gjøre det klart for seg om en virkelig mener å kunne opprettholde en villreinstamme som ofte er for stor i forhold til de beitene den har til rådighet - noe som selvsagt er temmelig illusorisk - eller om en skal gå radikalt inn for å avpasse villreinbestanden etter hva det faktiske beitegrunnlaget tillater. Det siste er selvsagt det realistiske. Stiller en spørsmålet slik, skulle det altså ikke være vanskelig å bestemme seg for hva en vil.

Når det gjelder elgjakten, var det i 1950-60-årene mest aktuelt å spørre hvor stor elgstamme en kunne tolerere ut fra de aktuelle skadeproblemer, særlig skogskader. Selvsagt gjelder dette spørsmålet fremdeles, men da elgbestanden, sannsynligvis delvis gjennom planmessig avskytning, er gått en god del ned i de senere år slik vi tidligere har vært inne på, er skadeproblemene ikke

lenger så påtrengende. I dag ser det ofte ut som en mener det er viktigere å opprettholde den elgproduksjonen en har, og da bør en stille seg spørsmålet om hvordan dette skal iverksettes. Under denne synsvinkel har elgbestanden mange steder i det senere vært galt utnyttet. Det fremgår bl.a. av en utvikling som ender med at innslaget av unge dyr blir for stort og bestandens gjennomsnittsalder blir for lav, f.eks. helt nede i 2 og $2\frac{1}{2}$ år, i stedet for at en skulle ha større innslag f.eks. av elgkoller i sin mest produktive alder, som er fra 5-6 til henimot 10 år, og gjerne også noen store okser i bestanden.

Vi nevnte nettopp at jakten ikke bare må ta sikte på en økonomisk utnyttelse av stammen, men at den er et nødvendig middel til å regulere bestandens størrelse. Imidlertid er det ikke nok å vite bestandens størrelse og hvor stor rekrutteringen er hvert år, og så nøye seg med å ta ut det en mener er det rette antall dyr. Jakten kan virke enda mer effektivt regulerende på en bestand ved at en skyter planmessig selektivt. I en bestand som er for stor bør det skytes flest hundyr. Dermed angriper en den produserende del av bestanden, og en sikrer seg at bestanden raskere reduseres til et akseptabelt nivå. Motsatt gjelder det vi nettopp var inne på, at en skåner elgkollene i sin mest produktive alder hvis en vil ha størst mulig produksjon. I en hjortedyrbestand som er i balanse med sine omgivelser, sitt næringsgrunnlag, vil det være riktig å skyte yngre dyr, også kalver, slik at beskatningen blir fordelt på alle alderstrinn. Dette vil gi økt jakt-avkastning.

Utnytting av småvilt

I opplegget for småviltjakten har vi ikke noe instrument til å påvirke bestandsutviklingen slik som vi har når det gjelder jakten på storvilt. Stort sett må vi når det gjelder småviltjakten, nøye oss med å ha en korrekt utnyttelse av produksjonen som mål. En rask taksering av forekomstene like før jakttiden bør så noenlunde kunne fortelle oss hvor stor bestand det er i de rype- og skogsfuglmarker en rår over, samt hvor stor årets ungfuglproduksjon er.

Småviltet lever vanligvis svært kort, og årsklassene omsettes meget raskt. Det betyr i praksis lite om en enkelt fugl kan bli 20 år før den dør av alderdom. Statistisk sett er småviltets

overlevningssjanser så små at det meste av småviltet nærmest må anses som ett-årig. Det blir å høste en rimelig del av det som året har produsert, mens en levner en brukelig stamme som grunnlag for neste års produksjon.

Normalt er det for øvrig slik, når det gjelder småvilt, at jakten under de fleste forhold vil opphøre av seg selv når bestanden kommer under et visst nivå, ganske enkelt fordi den vil opphøre å være "lønnsom". Det er et forhold som virker som en effektiv fredning mot alt for sterk etterstrebelse der jaktpresset ikke er utidig stort. Hvor det siste er tilfelle, må en gripe regulerende inn slik som ved å innskrenke jegerens antall, antall jaktdager eller på annen måte.

I Norge skytes og fanges det knapt mer enn 10-15 prosent av det antall fugl som rypebestanden årlig omsettes med i naturen. Dette er riktignok meget forskjellig fra år til år, knapt 15 prosent er et gjennomsnitt. Når vi vet noe om dette, er det på grunn av omfattende merkinger av fugl. Opplysningene har vi mest fra et materiale av kyllinger som er ringmerket. Regner en ut fra det antall kyllinger som er ringmerket, og som kanskje representerer en kyllingbestand på ca. 60 prosent av det antall kyllinger som ble klekket, viser det seg at beskatningen av ryper gjennom jakt og fangst i Norge er svært forskjellig fra landsdel til landsdel, alt etter jakttrykk og andre forhold. Noen steder er beskatningen pafallende liten. Ja en har mistanke om at vi har fjellområder som ligger så avsides eller i alle fall er så lite benyttet av jegere, at rypeproduksjonen ikke utnyttes i det hele tatt. På den annen side har vi områder i Sør-Norge hvor beskatningen, beregnet på grunnlag av felling av ringmerkede ryper, ligger helt oppe i 60 prosent, altså på henimot $\frac{2}{3}$ av de merkede fugler. Da fuglene er merket som mellomstore kyllinger, må en forutsette at det normalt skjer en del tap av disse ungfuglene videre frem til jakttiden. Det kan bety at beskatningen praktisk talt tar alt, eller i alle fall 75-80 prosent av det som står til disposisjon for rypejakten og -fangsten. Men dette er unntaksområder hvor jakttrykket er særlig stort.

Når det gjelder så kraftig produserende viltarter som rypene, regner vi vanligvis med - under det nåværende punktvis og spredte jakttrykk - at det ikke er noen fare om en beskatter en bestand med ca. 50 prosent av det som står til rådighet for jakten ved

Antall unge pr. par voksne	Tillatelig beskatning i prosent av høst- bestanden
 > 5	50-60
 4-5	40-50
 3-4	30-40
 2-3	10-20
 < 2	0-10

Produksjonen av liryper i 1965
(Etter Myrberget)

høstjaktens begynnelse. Det skulle antagelig bety ca. 20-25 prosent av det som totalt omsettes i den årlige syklus mellom fødsel og død, om vi regner fra vårens egglegging til neste års par.

Under villmarksforhold som i Norge er riktignok disse forholdene ikke alltid så oversiktlige. Etter som en må regne med at rypejakten øker, med flere deltagere og ved at flere distrikter kommer inn, må en vel regne med at en noe lavere beskatning - f.eks. ca. 40 prosent - er det tryggeste. For skogsfugl bør en temmelig sikkert holde beskatningen ca. 10 prosent lavere enn her antydnet for ryper. I et diagram er antydnet hvilke prosenter beskatning en antagelig kan tillate seg, regnet ut fra høstbestanden før jakten, under forskjellige års ulike produksjon. Produksjonen er her regnet i antall unge ryper pr. par voksne.

Til slutt bør nevnes at det å ta vare på og behandle felt vilt skikkelig også hører med til et forsvarlig viltstell. Når en hører om de tonnevis av elg- eller reinkjøtt som enkelte år går til avfall bare på grunn av slurv eller ukyndighet, er det klart at viltstellet bør satse på også å bedre disse forholdene. Jegere som kan trenge det, bør ikke savne anledning til opplæring og praktisk instruksjon på dette felt.

VILTSTELLET I RELASJON TIL ANDRE NÆRINGER

VILTSTELLETS FREMTID

Vi har flere ganger i det foregående vært inne på at vilt eller viltstell kommer i berøring med andre næringer, vel helst i forbindelse med skader som viltet gjør på jordbruks- eller skogproduksjonen. Vi skal her bruke litt tid på å betrakte nærmere forskjellige forhold mellom viltstellet og annen næringsvirksomhet i samfunnet. Generelt skal pekes på at ikke all næringsvirksomhet som kommer inn i bildet har karakter av konkurranse om produksjonsgrunnlaget eller er konfliktskapende, slik en kanskje har fått inntrykk av.

Saltvannsfiskeriene f.eks. vil under visse forhold på grunn av spill og avfall føre til økt sjøfuglbosetting og sjøfuglproduksjon noen steder langs kysten. Mens dette forhold nærmest er av indifferent karakter, legger andre næringsvirksomheter forholdene til rette for en økt viltproduksjon, men utilsiktet og til dels uønsket. Jeg sikter her bl.a. til samfunnets produksjon av avfall. Det skal også minnes om at pelsdyrnæringen har velsignet oss med en helt ny viltart, villminken. Det bør også nevnes at moderne skogbruk åpenbart gjør forholdene gunstigere for elgen og andre hjortedyr over store strøk av vårt land, selvsagt uten at det i og for seg har vært tilsiktet.

På den annen side tvinger forskjellige næringsvirksomheter viltet og jaktmulighetene over på en vikende front.

Som vi alt har vært mye inne på kommer jordbruket og viltstellet på mange måter i berøring med hverandre. De dyrkede marker legger oftest beslag på de høyeste bonitetene, som uten videre ville skape forutsetninger for mye vilt hvis en hadde kunnet tolerere det. Nå er det ikke slik å forstå at vi fra naturens hånd har så mye av det vi kaller feltvilt som helt hører hjemme på de dyrkede slettene. Det har en mer av i sørligere land der også feltharen kommer inn - men vi har en gruppe vilt som trives utmerket i skogkanter, skogholt og kratt mellom områder av dyrket mark. Vilt som søker dyrket mark har vi vært inne på før, og til disse hører i de sørlige deler av landet ville duer, over større deler av landet rådyret og mange andre. Vår hjemlige hare tiltrekkes sterkt av dyrkede marker, og regulært skogsvilt som elgen søker i stor ut-

strekning inn på åkrene hvor den vet det er god mat å finne. Det samme gjør hjorten på Vestlandet og i Trøndelag.

Mange steder, helst i våre sørligste landsdeler, er det svært alminnelig at kornåkrene også besøkes av skogens hønsefugler.

Fra kiler, viker og andre vassdrag søker vår ganske tallrike bestand av stökkender om høsten inn på åkrene i store flokker. Vi har før vært inne på den irritasjon og skade viltet på den måten tilføyer jordbrukerne, først og fremst kanskje korn- og grønnsakdyrkerne. Rådyr, villduer, kråker og måke kan også nevnes i den forbindelse.

Elgen kan snauspise havreåkre allerede på grønnstadiet. Særlig utsatt er mer isolertliggende åkerlapper med skog like omkring. Mange dyrkere av kål, særlig førmarkål, kan f.eks. finne alt ribbet av rådyr.

Den som er ensidig interessert i viltet, ikke har jord selv og følgelig heller ikke skadene, har naturligvis ikke noe særlig mot den økte produksjon av vilt som den dyrkede jorden kan gi et visst grunnlag for. Jakten på vildduer er populær i visse deler av Østfold, Vestfold og Akershus. Her er korn- og ertedyrkingen så å si en forutsetning for at en skal kunne ha større utbytte av denne jakten. Visse former for jakt på hjort og rådyr er mer eller mindre basert på at viltet søker inn på eng og åker. Hvor den skadelidende selv får anledning til en viss kompensasjon i jaktutbyttet blir konflikten ikke så utpreget som når eieren av grunnen underholder viltbestander som han i jakttiden av forskjellige årsaker ikke kan utnytte selv, men som kommer andre til gode.

Også for hagebruksnæringen betyr forskjellige større og mindre viltarter ikke så rent lite som skadevoldere. En rekke fugler forsyner seg av frukt og bær, ofte kanskje i så store mengder at skadene lokalt kan gjøre frukt- og bæravling lite lønnsomt. Noen steder påstås spurv og dompap som knoppbeitere på frukttrærne å gjøre stor skade. At disse fuglene beiter knopper vet vi, men deres skadelige virkning på frukttrærnes blomstersetting må være sterkt overdrevet. Men dette savner vi undersøkelser over.

Alvorlige skader for hagebruket kan hjortedyrene forårsake. På Østlandet og Sørlandet har både elg og rådyr en viss forkjærlighet for frukttrær. Hare og andre gnagere kan volde barkskader på frukttrær og bærbusker, og ekornet ødelegger en del frukt.

Tar en de forebyggelses- og bekjempelsesmidler i bruk som er mulige innenfor lovbestemmelsenens ramme skulle i alle fall noen skader kunne avverges, og kan fortsatt forskning forbedre midlene, burde en etter mitt skjønn kunne se frem til at hagebruk/viltstell ikke skulle behøve å føre til særlig konfliktskapende interessenemotsetninger.

Forholdet mellom viltstellet og husdyrnæringen, særlig da når det gjelder bufe i utmarken og den belastning de store rovdyrene betyr for saueeierne, er et så ømtålig problem at det kunne være emne nok for lang tid. Ingen vil benekte at de gjennomsnittlig 5-7 -rosent lam og sau som årlig forsvinner på utmarksbeitene, er et beklagelig forhold. Ser en bort fra slike dekadente fenomener som tjuvslakting eller fra tap som skyldes sauens sykdommer eller at dyrene går seg fast osv., er det en viss, ofte ukjent tapsprosent, som skyldes de store rovdyrene. Først og fremst skyldes de gaupe, jerv og i mange tilfeller bjørn, men de store ørnene er ikke uten en viss andel.

At en angriper viltstellmyndighetene for disse forhold kan imidlertid fortone seg litt urettferdig. Jakten på gaupe og jerv (og for så vidt ennå på ulv, men denne spiller ikke lenger noen rolle) er fri året rundt bortsett fra julefredning, og i visse tilfeller kan jakten skje uten hensyn til grunneierforholdene. Som vi vet, er det etter måten store skuddpremier på disse rovdyrene, fra kroner 500,- og opp til flere tusen kroner pr. dyr (maksimalt visstnok opp til 12 000 kroner for en enkelt jerv). Til dette kommer at det i dag er så stor etterspørsel etter store rovdyr, enten som skinn eller til utstopping, at en drept bjørn eller et annet av de sjeldnere store rovdyr kan bli betalt med opp til et par tusen kroner.

Jeg skulle gjerne ha kommet inn på naturvernproblematikken i forbindelse med disse store rovdyrene, men tiden tillater det dessverre ikke. Jeg har imidlertid antydnet en del av grunnene til at det er så vanskelig å komme noen vei med dette spørsmål her i landet. For å si det hardt, ser det ut som om spørsmålet overheadet ikke er løst før den dagen det siste store rovdyret er utryddet i Norge.

Forholdet mellom våre planteetende viltarter og våre beitende husdyr er det verd å si noe om. Bruken av skogen til beite for husdyrene har sikkert før i tiden betydd ganske mye som beite-

konkurransen til viltet. Særlig har vi fått en god del viten om dette etter Ahlén's undersøkelser. Den gradvise endring som her har skjedd, eller skjer, ved overgang til bruk av kulturbeiter, har lediggjort en betraktelig beiteproduksjon i store områder, og dette må antas å ha betydd adskillig for de ville hjortedyrene.

Nå er det ikke slik at jeg tilskriver hjortedyrenes store fremgang dette alene som årsak. Skogbrukets utvikling ellers kan ha betydd mye, og også andre forhold, kanskje av mer universell natur, kan ha vært medvirkende. Et forhold som bør nevnes er utleie av fjellbeiter til saueiere, ofte utenbygds fra, som har store drifter i fjell hvor det er villrein som da får tilsvarende mindre beite til rådighet. Hvorvidt en slik ordning er rasjonell, får en vel gå ut fra at fjellstyrer og almenningsstyrer vurderer ut fra hva som er økonomisk lønnsomt.

Et ømtålig problem er tamrein kontra villrein - eller mer generelt reindriften forhold til viltet. De fleste er vel nå klar over at tamreindrift og villrein høver dårlig sammen. For ca. 40 år siden anså en våre villreinforeskomster som en siste rest av en stor stamme på vei mot sin endelige utryddelse. Tamreindriften som i forrige århundre hadde gjort noen spredte og tilfeldige forsøk på å vinne fotfeste i fjellene i Sør-Norge, hadde siden i en lang periode et kraftig oppsving. I store deler av Sør-Norge og i hele Nord-Norge var beitemarkene i de beste reinfjell beslaglagt til tamreindrifter. Villreinen ble utkonkurrert og fordrevet.

Det som har foregått i våre storviltstammer opp gjennom 1940- og 50-årene, har til fulle vist at den utvikling en den gang mente å forutse, ikke har skjedd, tvert i mot. Alle våre ville klovdyr har økt voldsomt i tall i vår tid, i det minste frem til 1960, og villreinen kan i dag antagelig regnes i en totalbestand før jakten på ca. 40 000 dyr. I den senere tid synes utviklingen i Sør-Norge å ha gått i retning av at det er tamreindriften som i fjell etter fjell oppgis. Selv om tamreindriften skjer gjennom aksjeselskaper og andelslag, og inntekten således ikke bare kommer noen enkelte til gode, begynner en kanskje i enkelte fjellbygder å lure på om ikke det å drive våre høyfjellsvidder som villreinjaktområder er vel så lønnsomt, alment sett. En står overfor den mulighet at jaktens verdi, gjennom økt etterspørsel og dermed økte priser for salg av jaktmuligheter, kommer til å bli vesentlig

større enn den er i dag.

Forholdet mellom viltstellet og skogbruksnæringen har vi flere ganger vært inne på. Vi bør huske at skogmiljøet er flere av våre viktigste viltarters hjem og naturlige produksjonsgrunnlag. Riktignok er våre fjell, som villrein- og rype-produksjonsmarker, av et langt større areal enn skogen, men ikke desto mindre er verdien av elgjakten en uovertruffet nr. én. Til dette kommer verdien av så viktige arter som hjort rådyr og skogsfugl.

Denne erkjennelse av skogens betydning er nok til å vise oss hva skogbruket må antas å bety for viltstellet - og for så vidt også hva viltet betyr for skogen. Mange tenker vel på det siste, i det minste skogbrukerne, det kan ingen fortænke dem i. Vi har vært inne på skogbruk/viltstellspørsmål i forbindelse med skogs-fuglen, og har så vidt også berørt det i forbindelse med enkelte av våre storviltarter.

Før er nevnt at noe av det viktigste når det gjelder skogs-fuglen, er markvegetasjonens karakter. Vel kreves det visse klimatiske, geologiske eller topografiske forutsetninger som hverken skogbrukerne eller vi kan gjøre noe ved. Men selv innenfor denne begrensningen er det tydelig nok et visst spillerom for påvirkning av skoglandskapetets struktur, for avsetning av områder som skogbruket kan gjøre lite nytte av, for tilpasning med hensyn til driftstekniske detaljer, kulturarbeider m.m., der hensyn til skogsfugl, hare og annet småvilt kan tas. Med økt praktisk erfaring kan dette komme til å gi resultater som alle vil kunne glede seg over som er interessert i viltet.

Men som det før er sagt, de som vil drive et hundre prosent rasjonelt skogbruk står det likevel fritt å gjøre det, og har de ikke noen interesse for viltet, er jo saken for så vidt grei. En velger det som passer en best.

Et av de største problemer, skapt av hensyn til landets næringsliv og da først og fremst industrien er vannkraftutbyggingen. Heller ikke viltstellet er uberørt av denne, fordi kraftutbyggingen er en av de mest inngripende faktorer i de landskapstyper (fjell, myr og gruntvannsområder) som er vårt egentlige grunnlag for viltproduksjon. Når lavtliggende vegetasjonsrike områder blir liggende på bunnen av nye store sjøer, betyr det en direkte tilintetgjørelse av beite.

Praktisk talt alt viktigere matnyttig vilt lever av planteproduksjonen. Tar en bort en viss prosent av denne, skjer en tilsvarende innskrenkning av landskapets bæreevne og produksjonskapasitet med hensyn til vilt. Vel er det ikke alltid så enkelt å regne ut hva som skjer - det er f.eks. ikke alltid at villreins vinterbeiter blir særlig berørt av vannkraftutbyggingen, idet de høyereliggende lavheier med avdrifter og gunstige snøforhold ikke blir neddemt. Men under visse forhold rammes villreins sommerbeiter sterkt, ofte stenges reins trekkveier og i noen tilfeller rammes kanskje tradisjonelle kalveplasser. Svært ofte går viktige hekkeområder for ryper, gjess og ender tapt.

Meget vil avhenge av reguleringsens art. Uttapping i større målestokk skaper store impedimenter i de tidligere produktive områder langs sjøstrendene. Det trykk som her øves fra næringslivets og teknikkens side mot muligheter for å drive et utbytte-rikt viltstell, synes etter hvert å være blant de største problemer viltstellet har å kjempe mot om vi ser det hele i landsmålestokk. Kanskje vil villreinen i Njardarheim Veidemark komme til å gi oss et lite hyggelig eksempel på hvilke resultater vassdragsreguleringer kan føre til, når Sira/Kvina-prosjektene er fullført. Hardangervidda synes i neste omgang å bli vårt største problem, når det gjelder slike spørsmål.

Hva så med viltstelletts forhold til turistnæringen? Mange begynner å få et mer våkent blikk enn før for de verdier Norge har i sine naturherligheter, enten det er landskapet i seg selv, fiske eller jakt. Vi har her mer å by på for en rekreasjonshungrende befolkning enn de fleste andre land i Europa på tilsvarende størrelse. Landskaper som er verd å feriere i har vi mange steder i Europa, men ikke alle har vår kombinasjon av skog, fjell, sjø og fjord. Sportsfiske kan en drive mange steder, men ikke mange land har sportsfiskemuligheter og fisk av en slik kvalitet som Norge med sine lakse- og ørretelver. Jakt kan en drive på en rekke viltarter i de fleste land, og i landene sør for oss ofte på en langt tallrikere viltbestand. Men hvor mange land kan by på slike høyverdige viltarter som elg, hjort, villrein, ryper og skogsfugl og i slike naturomgivelser som våre?

Som jeg før har vært inne på, kommer vi til et ikke så helt ubetydelig beløp om vi kapitaliserer våre viltressurser etter

prisene i dag, men en årlig avkastning på 25-30 millioner kroner i kjøttverdi synes likevel lite når vi sammenligner med langt større og viktigere næringer og inntektskilder.

Retten til jakt selges til relativt lave priser ennå her i landet, sammenlignet med andre land hvor konkurransen om jaktmulighetene er langt større enn hos oss. Men mange er av den oppfatning at vi må regne med en kraftig prisstigning på dette området. En annen sak er at det ikke bare blir til glede for oss selv når vi for alvor må konkurrere med andre for å få leid eller kjøpt jaktrett i vårt eget land.

Hvilke verdier den naturherligheten vi har i vårt vilt da vil komme til å representere, vet jeg ikke om noen ennå har regnet ut. Det er vel slike verdier Ressursutvalget skal forsøke å belyse. Verdiene vil i allefall bli så betraktelige at det mer enn noen sinne er grunn til å ta godt vare på våre viltressurser. Men første og viktigste forutsetning er da at vi tar vare på, og vokter oss for å ødelegge for mye av selve produksjonsgrunnlaget, det landskapet eller det naturmiljøet viltet må ha for å trives.

Som en avslutning er det da naturlig å peke på at vi blant mye annet vi må akte på, bør tenke oss vel om før vi gjør en alt for utstrakt og kritikkløs bruk av farlige giftstoffer enten det nå dreier seg om biocider eller om resultatet er kjemikalieutslipp av annet slag og ofte i store kvanta fra vår industri. Disse stoffene kan ha bivirkninger som vi ennå ikke kjenner, i tillegg til de skader vi faktisk kan se og erfare direkte. Både industriforskningen og den forskningen som arbeider med plantevernproblemer og medisinsk/veterinære problemer har her en umåtelig viktig oppgave.

Alle forstår at viltet, like lite som annet liv, kan bestå i et miljø som er gjenstand for en mer eller mindre ukontrollert ødeleggelse, enten det nå skjer en mekanisk forringelse, en kjemisk ødeleggelse eller ødeleggelse på en hvilken som helst annen måte av vår natur.

Det er enorme endringer som daglig skjer i vår natur, forårsaket av den teknologiske utviklingen, og det som er særlig farlig er at denne ikke har noen tilsvarende sterk motvekt i avansert økologisk tenkning og innsikt hos dem som bestemmer.

En kunne gjerne si at i dag er det viktigere å tenke økologi enn økonomi, og det gjelder ikke bare viltstellet, det gjelder vår egen velferd.
